

**GLOBAL
INITIATIVE**

AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

ЗАЕДНО ПОСИЛНИ

Јакнење на отпорноста кај граѓанското
општество на Западен Балкан

Кристина Амерхаузер | Волтер Кемп

ФЕВРУАРИ 2021

БЛАГОДАРНОСТ

Овој извештај е производ на Опсерваторијата на граѓанското општество за борба против организиран криминал во Југоисточна Европа (ЈИЕ-Опс) на Глобалната иницијатива против транснационалниот организиран криминал.

Извештајот се базира на податоци, информации и анализи изработени или споделени од чинителите на граѓанското општество од регионот на Западен Балкан, особено од Анеса Аговиќ, Аурора Бирбилај, Саша Ѓорѓевиќ, Весна Попоска и Ерјоне Попова. Им се заблагодаруваме за нивниот вреден придонес и отворен и конструктивен ангажман во текот на целиот процес. Посебна благодарност изразуваме на Фатјона Мејдини, Маријана Мора Гомез и Иан Тенант за нивната поддршка.

Оваа публикација е изработена со финансиска поддршка на германското Министерство за надворешни работи. Содржината на публикацијата е одговорност единствено на ГИ-ТОК и не ги одразува ставовите на владата на Германија.

ЗА АВТОРИТЕ

Кристина Амерхаузер е аналитичар во ГИ-ТОК кој спроведува истражувања за Западен Балкан и работи со ЈИЕ-Опс. Магистрирала напредни меѓународни студии на Виенската школа за меѓународни студии.

Волтер Кемп е виш истражувач во Глобалната иницијатива против транснационален организиран криминал (ГИ-ТОК) и ја води ЈИЕ-Опс. Претходно бил носител на повеќе високи позиции во Организацијата за безбедност и соработка во Европа, бил потпретседател на Меѓународниот мировен институт и портпарол и писател на говори во Канцеларијата за дрога и криминал на ООН. Тој напишал повеќе трудови на тема превенција на конфликти, врската меѓу криминалот и конфликтот, како и европски безбедносни прашања.

© 2021 Глобална иницијатива против транснационалниот организиран криминал

Сите права се задржани. Не е дозволена репродукција ниту пренесување на оваа публикација или на делови од неа во каква било форма или на каков било начин без претходно добиена писмена согласност од Глобалната иницијатива

Корица: © *Клуб маса Мосмар (Klub Masa Mostar)*
Дизајн на корица: Флејм дизајн (Flame Design)

За информации обратете се на:
Глобална иницијатива против транснационалниот организиран криминал
Avenue de France 23
Geneva, CH-1202
Switzerland

www.globalinitiative.net

СОДРЖИНА

Резиме	i
Вовед.....	1
Граѓанското општество на Западен Балкан	4
Проценка на локалните трендови на организираниот криминал од перспектива на граѓанското општество	12
Зајакнување на чинителите на отпорност	17
Заклучок и патот напред	22
Белешки	25

РЕЗИМЕ

Во ситуација на каде се стеснува просторот за граѓанското општество на Западен Балкан, при што организациите се под притисок од владите и сè позагрижени за сопствената безбедност, овој извештај ги разгледува организираниот криминал и корупцијата во регионот од перспектива на граѓанското општество. Се стреми да даде преглед за тоа како организациите на граѓанското општество на Западен Балкан се справуваат со прашањата поврзани со организираниот криминал и корупцијата и ги истакнува нивните главни активности и причини за загриженост.

АКРОНИМИ

ГО	граѓанска организација/граѓански организации (организација на граѓанското општество)
ГИ-ТОК	Глобална иницијатива против транснационалниот организиран криминал
ГОНГО	про-владина невладина организација
НВО	невладина организација/(невладини организации)
ОЦЦРП	Проект за известување за организиран криминал и корупција
ЗБ6	Шест земји од Западен Балкан

ВОВЕД

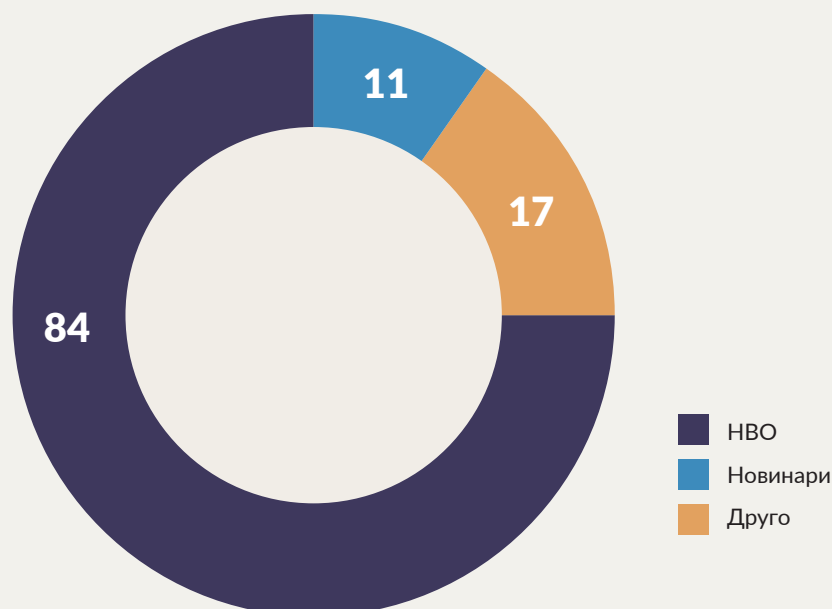
Помалку од 1% од повеќе од стотите илјади организации на граѓанското општество (ГО) регистрирани во шесте земји на Западен Балкан (ЗБб)¹ директно се занимаваат со организиран криминал или корупција. Ова претставува изненадување со оглед на сериозното и широко распространето влијание на овие закани врз регионот. Сепак, извештајот покажува дека некои од ГО се занимаваат со ранливоста што се поврзува со организираниот криминал и корупцијата, работејќи на прашања што се однесуваат на користењето дроги, младинскиот развој, пост-затворската интеграција, слободата на медиумите, прашања поврзани со животната средина и маргинализираните групи.

Предизвиците со кои се соочуваат голем број од овие ГО се слични, од типот на притисок од владите, тешкотии во собирањето средства за одржување на нивните активности, и загриженост околу безбедноста. Имено, просторот за граѓанското општество во регионот се чини дека се стеснува. Ова е проблематично, затоа што ГО на Западен Балкан имаат клучна улога во подигнувањето на свеста за и справувањето со организираниот криминал и корупција, како и зајакнувањето на локалната отпорност кон овие предизвици.

Извештајот се занимава со ГО во земјите од ЗБб чијашто работа се однесува на организираниот криминал и корупција. Истакнува некои од нивните главни предизвици, дава осврт на нивните перцепции на организираниот криминал во заедниците и ги идентификува добрите практики. Исто така истражува на каков начин може да се зајакне отпорноста на овие организации и како и самите ГО може да придонесат за да се зајакне отпорноста во нивните заедници и ширум регионот. Освен тоа, извештајот вклучува и прегледна мапа што покажува каде постојат активни ГО што се занимаваат со темите на организираниот криминал и корупција.

И покрај безбедносните предизвици, некои граѓански организации на Западен Балкан работат против организираниот криминал и корупција. На сликата, кампањата против организираниот криминал на албанската НВО „Заедно за живот“. © Together for Life

СЛИКА 1 Распределба на интервјуата спроведени за ова истражување.

Методологија

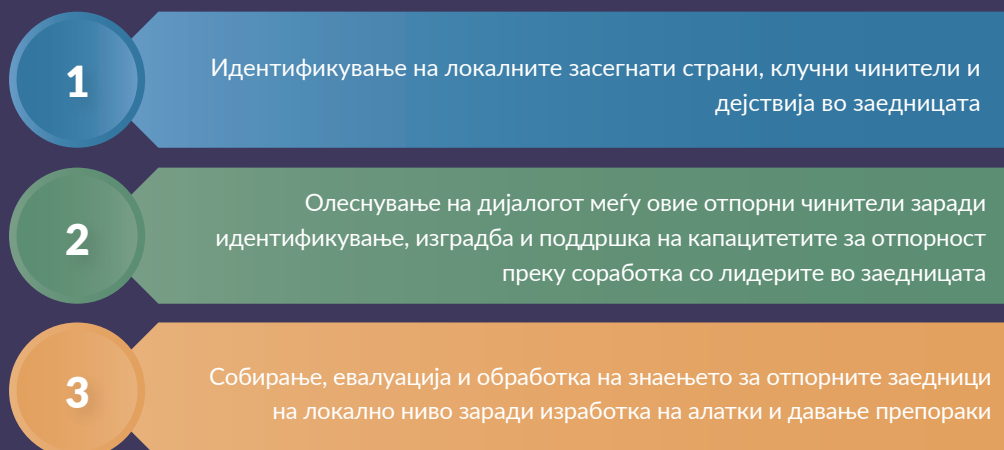
Со таа цел, извештајот се надоврзува на истражувањата на Глобалната иницијатива против транснационалниот организиран криминал (ГИ-ТОК) за нелегалните економии во земјите на Западен Балкан на локално и регионално ниво. За поефективно да ги поддржи заложбите за градење отпорност, овој извештај го мапира учеството на граѓанските организации во справувањето со организираниот криминал и корупција во регионот. Податоците ги собираа пет истражувачи со исцрпно познавање на организираниот криминал на Западен Балкан. Тие спроведоа повеќе од 110 интервјуа со претставници на граѓанското општество (претежно интервјуа лице во лице), вклучително и со луѓе што работат во невладини организации (НВО) и медиумски организации, како и членови на заедницата, загрижени граѓани и претставници на локалните власти. Распределбата на испитаниците е претставена на Слика 1.

Собраните квалитативни информации беа надополнети со преглед на релевантното национално законодавство, владини информации и меѓународни извештаи што се однесуваат на граѓанското општество во секоја од шесте земји. Собраните податоци потоа беа тестирани во текот на шест национални дијалози на отпорност (настани во заедницата) во ноември 2020 година, на кои присуствуваа повеќе од 10 учесници од сите делови на регионот. Во текот на овие средби, учесниците не само што дискутираа за локалните трендови и тековни прашања во врска со организираниот криминал и корупцијата, туку и ги идентификуваа заедничките области на работа и ги проценија потребите за зајакнување на отпорноста на ЖГО активни на Западен Балкан.

Редовната интеракција со 16-те кориснички на Фондот за отпорност на ГИ-ТОК во регионот даде посебен увид во работата на ГО што работат против организираниот криминал и корупцијата, и предизвиците со кои тие се соочуваат. Корисниците придонесоа во изработката на препораките од овој извештај, кои се разгледуваа и финализираа во текот на дијалогот за меѓурегионална отпорност во средината на декември 2020 година.

Рамка на отпорност

Од 2016 година наваму ГИ-ТОК ги документира одговорите на ниво на заедница кон организираниот криминал преку рамката на отпорност. Во ова прелиминарно истражување, отпорноста беше преставена како мултидимензионален оперативен концепт за да се разбере сложената врска помеѓу организираниот криминал и развојот. Истражувањето ги анализира меѓусебно поврзаните капацитети на заедницата за колективни дејствија што ги ограничуваат влијанијата на организираниот криминал и лошото владеење.² Пристапот на ГИ-ТОК кон отпорноста се состои од три чекори,³ кои се применети во ова истражување, како што е прикажано на Слика 2.

СЛИКА 2 Пристап кон отпорноста на начинот на кој се применува во ова истражување.

Фондот за отпорност започна да функционира во април 2019 година и нуди грантови за финансирање, поткрепа и помош на локалните иницијативи кои се спротивставуваат на организираниот криминал. Фондот ги идентификува и оснажува клучните актери на граѓанското општество и ги надградува нивните оперативни капацитети со цел создавање мрежи на отпорност во заедниците погодени од организиран криминал и насилство. Од своето основање, Фондот има поддржано над 70 проекти водени од повеќе од 60 организации во 31 земја, при што 16 од овие организации се со седиште во земјите на ЗББ. Од основањето на Фондот за отпорност доделени се повеќе од 1,5 милиони евра во грантови.⁴

Иако извештајот се фокусира на активностите на граѓанските организации ширум регионот, важно е да се има предвид дека граѓанското општество не е хомогена група со единствен поглед на организираниот криминал или на тоа кои треба да бидат клучните мерки за негово спречување. Терминот „граѓанско општество“ во овој контекст се толкува како термин што ги опфаќа поединците и организациите кои преземаат колективни дејствија од јавен интерес, надвор од државните институции. Ги опфаќа групите граѓани, синдикатите, академската заедница, новинарите и останатите кои имаат суштинска улога во функционирањето на едно општество.⁵

Правните рамки на Западен Балкан содржат различни терминологији што ги опишуваат граѓанските организации, вклучително и термини како здруженија, фондации и невладини организации; следствено на тоа, термините „ГО“ и „НВО“ наизменично се користат за целите на овој извештај.

Она на што се надеваме е дека овој извештај може да ја прикаже работата на храбрите и посветени активисти на граѓанското општество и дека, преку истакнување на предизвиците со кои се соочуваат, ќе се генерира понатамошна дискусија и поддршка за важната работа што ја вршат, како и зајакнување на мрежите на граѓанското општество во регионот на Западен Балкан.

▲
Кампања изготвена
од граѓанското
општество во
Србија со цел
подигнување на
свеста за прашањето
на лихварството
© Protecta

ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО НА ЗАПАДЕН БАЛКАН

Во областите во кои преовладува криминалното владеење, вообичаено е државните чинители одговорни за владеењето и безбедноста (без разлика дали се на локално или национално ниво) да не се во состојба да ги исполнат своите одговорности, до степен до кој државите понекогаш се опишуваат дури и како „заробени“.⁶ На Западен Балкан, екосистемот на криминал е опишан како „заеднички потфат меѓу државните структури и криминалните групи“, каде организираниот криминал и корупцијата се тесно поврзани.⁷

Во овој контекст, граѓанското општество и недржавните актери станаа критични протагонисти во борбата против организираниот криминал и корупцијата и со години формираа составен дел од реакцијата кон нив. Сепак, само неколку граѓански организации во регионот на Западен Балкан се занимаваат со корупција, а уште помалку се фокусираат исклучиво на организиран криминал. Работата на повеќето организации се однесува на човековите права, демократизацијата, владеењето на правото и интеграцијата во Европската Унија (ЕУ), културата и уметноста, развојот и образованието на младите, заштитата на животната средина и економските реформи; всушност, во целиот регион на ЗББ идентификувана е само една организација што се фокусира единствено на организиран криминал и корупција.⁸

Опкружувањето во Западен Балкан претставува тешка средина за работењето на ГО, особено имајќи предвид дека просторот за граѓанското општество и независните медиуми во регионот се стеснува. Граѓанските организации се подложени на клеветење, притисоци, па дури и заплашувања, од страна на повеќе чинители. На пример, во јули 2020 година, Управата за спречување на перење пари на српското Министерство за финансии објави список на медиумски работници и граѓански организации чии банкарски записи сакаше да ги прегледа поради перење пари или поврзаност со финансирање тероризам.⁹ Во Црна Гора, парламентот усвои нов закон за медиуми, кој ги обврзува новинарите да ги откријат

своите извори по издаден налог на обвинителството.¹⁰ Во Северна Македонија, притисокот врз граѓанското општество и понатаму е силен, и покрај тоа што владата официјално ја прекина „кампањата за десоросоизација“, со која се тврдеше дека граѓанските организации се обидуваат да ја паднат владата.¹¹ Низ целиот регион, вклучително и во Албанија, Косово и Босна и Херцеговина, постојат повеќе извештаи за вербални, па дури и физички напади врз новинари, кои се зголемија со почетокот на пандемијата на КОВИД-19.¹²

Овие трендови беа истакнати и од Индексот на одржливост на организациите на граѓанското општество во 2019 година, кој покажа дека оценките на одржливоста на ГО низ целиот регион продолжуваат да паѓаат.¹³ Иако ГО во Црна Гора се воодушевени од претстојната промена на владата, имаат реални очекувања во врска со тоа дека не постои голема веројатност промената да донесе многу нови можности за граѓанското општество, чија работа честопати се чини дека е оддалечена/изолирана од владата и нејзините институции.

Се чини дека правните и финансиските рамки што се однесуваат на основање и формирање на НВО на Западен Балкан дека се прилично пристапни.¹⁴ Во последниве години, многу земји донесоа нови прописи кои ги усогласуваат нивните законски рамки со стандардите

потребните за пристапување во ЕУ. Сепак, некои реформи предложени од меѓународната заедница, како што се новите закони против перење пари и против тероризам во Албанија,¹⁵ се чини дека се (зло)употребени за да се зголеми контролата врз државата врз граѓанското општество.

На Западен Балкан, многу закони што треба да создадат простор за граѓанските организации се недоволно спроведени. Пандемијата на КОВИД-19 исто така наметна дополнителни предизвици, кои уште толку го ограничија просторот за маневар на организациите. Бирократските бариери и финансиските пречки го отежнуваат водењето и одржувањето на една невладина организација. На пример, во Албанија и Босна и Херцеговина, каде што регистрацијата на НВО, како и какви било административни промени се вршат на суд, времето потребно за тоа двојно се зголемени од почетокот на одговорот кон КОВИД-19, што практично го блокираше основањето на нови организации.¹⁶ Во Србија, бирократските барања, како тоа да се достават документи за лична идентификација на сите основачи на ГО за да се изврши промена на бројот на нејзината банкарска сметка (без оглед на тоа кога била основана организацијата или кој ја води во моментот) го усложнува секојдневното работење.¹⁷

	Албанија	Босна и Херцеговина	Косово	Црна Гора	Северна Македонија	Србија
Регистрирани ГО ¹⁸	>11 000	>25 300	>9 400	>5 700	>16 900	>34 300
ГО што работат на организиран криминал и корупција	49	36	24	27	35	34

СЛИКА 3 Преглед на организациите на граѓанското општество регистрирани во шесте земји на Западен Балкан во 2019–2020.

Како што се гледа на слика 3, голем број на ГО се регистрирани во секоја земја. Сепак, многу од нив се затвораат по кратко време, иако никогаш не се одјавуваат од регистарот.¹⁹ Впрочем, подеталното испитување ни покажа дека значителен број се всушност неактивни, бидејќи не пријавиле никакви активности или ангажман со нивните заедници во последните неколку години. На пример, само 10% од сите ГО регистрирани во Албанија се споменуваат и на веб-страницата на Агенцијата за поддршка на граѓанското општество.²⁰ Значителниот расчекор помеѓу регистрираните и активните ГО се чини дека е резултат на нестабилноста на финансирањето за граѓанските организации и другите ангажмани на персоналот, што води до тоа многу граѓански организации да престанат со работа.

Слика 3 исто така покажува дека малку се организациите на Западен Балкан што се фокусираат на зајакнувањето на отпорноста на заедниците против организираниот криминал и корупцијата. ГО што работат против криминалот и корупцијата ги опфаќаат младинските центри и младински организации, НВО што работат со жени или малцинства и други ранливи групи (на пример поранешни сторители или лица што користат дроги), истражувачки новинари и академски „тинк-тенкови“.²¹ Обидите да се разбере и окарактеризира како овие организации се занимаваат со прашањето се сложени, затоа што состојбите, одговорите и резултатите имаат широк опсег и се одраз на разноликата природа на организираниот криминал во различните заедници.

ГО ја зајакнуваат отпорноста преку цел спектар на активности, кои се движат од активности за превенција во младински центри, преку поддршка на ранливи групи, до формулирање на политики и истражувачки активности. Повеќето организации имаат разновидно портфолио на активности, при што зајакнувањето на отпорноста на заедницата против организираниот криминал и корупцијата е само една од областите на кои работат. Поради слабата или отсуството на внатрешни проверки и контроли во некои од државните структури на Западен Балкан, значителен број на ГО, исто така, вршат надзорна улога (на пр. набљудување на процесот на јавни набавки), што е задача што е задача која вообичаено би требало да ја извршуваат независни јавни тела. Како што може да се види на слика 4, повеќето од овие организации се со седиште во главните градови или главните урбани центри; сепак, овие центри не секогаш се жариштата на организиран криминал.

Огромното мнозинство на организации и претставници на граѓанското општество што беа интервјуирани за овој извештај ја наведоа финансиската одржливост како главен предизвик во нивната работа. Иако граѓанските организации низ целиот регион добиваат средства од јавни, приватни и меѓународни засегнати страни, меѓународната заедница (вклучително и амбасадите, агенциите за развој и меѓународните организации) и понатаму е најважниот донатор.²² Во Албанија, на пример, само ЕУ обезбедила 51% од вкупниот буџет на ГО за 2019 година.²³

Активностите на граѓанското општество во регионот на Западен Балкан се во голема мера зависни од донаторите. Претставниците коментираа дека грантовите честопати се краткорочни, се фокусираат на поголемите градови и дека има мала поддршка за активностите против организираниот криминал.²⁴ Ова им остава малку простор на ГО да се диверзифицираат или да специјализираат во прашања што сметаат дека се важни за заедницата.²⁵ Исто така, ги прави граѓанските организации повеќе реактивни отколку проактивни, што значи дека е тешко да привлечат или изградат експертиза во однос на конкретни теми бидејќи од вработените обично се очекува да работат на проект со определено времетраење, а потоа да се префрлат на друга тема за следниот проект. Краткорочната поддршка исто така води до поголема изложеност на организациите во помалите заедници.²⁶ Може да добијат средства од надворешен донатор за еднократен проект за организиран криминал или корупција, но во тој процес си ги загрозуваат идните односи и финансирањето со партнерите од локалната самоуправа. Исто така организациите ја изразија својата фрустрација поради фокусот врз приоритетите на донаторите наместо реалните потреби на заедницата, како и на преголемиот акцент врз обука и странски искуства,

наместо решавање на реалните локални проблеми. Како што забележа еден испитаник во Митровица, Косово: „Не ни требаат лекции, ни требаат позитивни искуства – така луѓето ќе ја научат „лекцијата“.“²⁷ Премногу често исходите од надворешната поддршка се краткорочни проекти насочувани од донаторите, наместо долгорочна, стратешка програмска работа.

На многу организации им недостасува експертиза во пишувањето предлози за проекти, разговорите со донатори или аплицирањето за поддршка.²⁸ А сепак, овие организации се најблиску до центарот на нештата и се главни чинител во подобрувањето на стабилноста и интегритетот во нивните заедници. Активист од Штип во Северна Македонија објаснува: „ГО постојат за граѓаните, а не за донаторите. Можеби не знаеме како да пишуваме проекти што течно го зборуваат јазикот што го претпочита донаторската заедница, но ние сме оние кои работат на терен и пристапуваат до оние на кои им е потребна помош за да им помогнеме на начин што е разбирлив за нашите корисници“.²⁹ Еден пример за зависност од донатори беше забележан во Србија, каде многу локални организации беа затворени по 2000 година, откако меѓународните донатори започнаа да се повлекуваат. Сепак, до 2015 година меѓународната заедница сфати дека процесот на демократизација не се одвива според очекувањата и започна повторно да вложува во граѓанските организации. Беше изгубено скапоцено време, експертиза и мрежи се изгубени: во тек е процес на обнова, но е попречен од реалноста која е дека многу локални активисти кои беа ангажирани пред 20 години, продолжија да работат на други теми.³⁰

Краткорочните грантови и зависноста од донатори, исто така оставаат малку простор за развој на основните вештини на вработените. Повеќето вработени се ангажирани за конкретни цели на проектот, а некои испитаници дури споменаа дека донаторите воопшто не финансираат плати, туку очекуваат луѓето да работат на хонорарна основа.³¹ Повеќе претставници на граѓански организации споменаа дека истовремено работат на повеќе различни работни места за да надополнат ниските или нередовни приходи.³² Ова ги поткопува заложбите и амбицијата на многу млади луѓе во секторот на ГО, кои се мотивирани и имаат добри врски.³³ Состојбата ги тера експертите да се преселуваат во поголемите градови или да бараат работа во јавниот сектор или меѓувладините организации, кои нудат поголема стабилност. Понатаму, беше забележано дека постои мал простор за професионален развој, така што дури и кога платите се конкурентни (како, на пример, во Косово³⁴), граѓанскиот сектор не е популарен избор за градење кариера.

Кој работи за ГО?

Националните регистри и бази на податоци често се застарени и не даваат точни информации за профилите на вработените. Многу граѓански организации во регионот работат и со голем број волонтери, кои не се регистрирани. Достапните официјални податоци за родовата дистрибуција во граѓанскиот сектор се ограничени. Сепак, ако како индикација се користи родовиот биланс на испитаниците и учесниците на националниот дијалог за отпорност, се проценува дека односот на жени и мажи во секторот на ГО на Западен Балкан е приближно 55:45. Анегдотските докази сугерираат дека меѓу истражувачките новинари поголем е бројот на мажи отколку жени. Студија на Фондацијата Фридрих-Еберт во Босна и Херцеговина во 2015 година исто така даде увид во возрасниот профил на вработените, нагласувајќи дека постои рамномерна распределба на сите возрасни групи. Просечното ниво на образование, како кај вработените, така и кај волонтерите, се чини дека е во пораст.³⁵

Меѓународните средства за ГО може да бидат или извор на ранливост затоа што организацијата се доживува како нелојална, или да ги зајакне поради поткрепата од надворешни партнери.

Како што беше и претходно споменато, ГО ширум регионот го добиваат се финансирани претежно од меѓународни донатори. Ова може да биде или извор на ранливост затоа што организацијата некако се смета за нелојална работејќи со „странски служби“ или помага да се зајакне организацијата затоа што е поткрепена од влијателен надворешен партнер со кој земјата сака да има добри односи. Всушност, повеќето испитаници ја зеле предвид соработката со меѓународни донатори со цел да добијат поголема слобода да дејствуваат и да ги искажат своите ставови отколку што би имале кога би зависеле од средства од сопствената национална влада.³⁶ Други претставници на ГО исто така објаснија дека не аплицираат за средства од државата затоа што не сакаат да остават впечаток дека се поврзани со државните институции. Зачудувачки е што постои мала соработка помеѓу приватниот сектор и невладините организации; многу НВО имаат сомнежи околу потеклото на парите од приватниот сектор и често претпочитаат да не прифатат такви средства.³⁷

Распределбата на државните средства е исто така често нетранспарентна и условена. На пример, на почетокот на 2020 година, општинскиот центар во Сараево во последен момент го откажа доделување на државни средства на ГО, поради пандемијата на КОВИД-19.³⁸

И покрај неизвесната финансиска поддршка за НВО, учеството на јавното средства за граѓанското општество се во последните неколку години е во пораст. На пример, во Косово средствата се зголемиле за 15% од 2015 до 2017 година,³⁹ а сличен феномен е забележан и во Србија, каде што владата официјално распределува поголема поддршка на граѓанскиот сектор.⁴⁰ Сепак, овој тренд треба да се разгледува во рамките на контекстот: парите честопати се влеваат во организации блиски до владејачката политичка партија, додека независните иницијативи засновани во заедницата имаат мали шанси да добијат поддршка бидејќи тендерите не се објавуваат, може да се краткотрајни или напишани на начин што од сам почеток ги исклучува повеќето граѓански организации. Ширум целиот регион, ГО блиски или основани од членови на локалните власти добивале средства за ублажување на ширењето на КОВИД-19.⁴¹

Што се ГОНГО?

На Западен Балкан, честопати се смета дека ГО извршуваат функција на кучиња-чуvari, опозициски поставени кон владата и активно ангажирани во набљудувањето на државните институции. Во ситуации кога опозицијата е слаба, вмешана во организиран криминал или корупција или го бојкотира парламентот, или онаму каде владата се смета за корумпирана или здружена со криминални групи, ГО понекогаш повеќе се перципираат како антивладини отколку невладини. Ова ги става граѓанските организации во непријатна – а понекогаш и опасна – позиција и исто така може да ја поткопа нивната аполитичка улога.

Ова доведе до подем на паралелно граѓанско општество. Таканаречените ГОНГО се невладини организации формирани од владата или блиски владини сојузници и имаат за цел унапредување на владините политички интереси. На овој начин се наградуваат луѓето лојални на оние што се на власт, а на меѓународно ниво се прикажува слика за добра соработка помеѓу граѓанските организации и државните институции. Ситуацијата, исто така, создава впечаток дека кај граѓанските организации постои поддршка за владејачката партија,⁴² додека всушност народните пари се користат на нелегален начин.

Се наведува и дека во некои земји од Западен Балкан, голем дел од владините средства наменети за граѓанското општество, всушност се дистрибуираат до ГОНГО. Ова не само што е нечесна употреба на јавни пари, туку и ги дискредитира граѓанските организации воопшто, бидејќи создава впечаток кај јавноста дека невладините организации се само пиони на одредени партии или интересни групи. Претставниците на ГО интервјуирани за овој извештај изразија загриженост за зголемената важност на ГОНГО во регионот на ЗББ. Од друга страна, не можат да постигнат согласност околу тоа како да се справат со проблемот и немаат волја отворено да ги предизвикаат, бидејќи се плашат да не бидат доживеат како „само да се тепаат за пари“.⁴³

Постои одреден степен на соработка меѓу граѓанското општество и структурите на локалната и централната власт во сите земји на ЗББ, и најголем дел од ГО сметаат дека соработката со државните институции е неопходна за да ги унапредат своите иницијативи. Сепак, постои фундаментален недостаток на доверба кај двете страни. Одредени граѓански организации сметаат дека владата е проблемот, а од друга страна пак ГО се сметаат за предавници на владата и општеството.⁴⁴ Ова им отежнува на граѓанските организации да ја остварат аспирацијата кон која се стремат, т.е. да станат мост помеѓу јавноста и владата.

Како резултат, дијалогот меѓу ГО и владата честопати го фасилитираат меѓународни органи или донатори кои „бараат и инсистираат на соработка меѓу граѓанското општество и државните институции“.⁴⁵ «сакаат и инсистираат на соработка меѓу здравственото здравје и државните институции». Сепак, многу од ваквите средби се само замачкување очи, со намера да се покаже (особено на меѓународните партнери), дека владите се во интеракција со граѓанското општество;⁴⁶ управувате со здравствено општество; ретко има значителна дополнителна соработка.

Многу граѓански организации изјавија дека се чувствуваат заробени во двоен однос со нивната влада, како од финансиска, така и од морална перспектива: од една страна тие работат како опозиција на владата или вршат надзор на работењето на владата, но од друга страна

препознаваат дека неопходно е да се работи со владата за да се влијае на промената и да се унапредат заедничките цели.

На пониски нивоа, клучен предизвик е брзата промена на претставниците на локалната самоуправа и вработените во граѓанските организации, при што многу од носителите на одлуки се чинат рамнодушни, па дури и непријателски настроени кон соработката со граѓанските организации. Во некои случаи, позициите се до тој степен вкоренети што едната или двете страни ја доживуваат другата страна како „непријателот“, што е жално со оглед на тоа што борбата против организираниот криминал треба да биде заедничка цел. Таквиот однос го отежнува работењето на помалите организации ако тие зависат од грантови кои се во рацете на корумпирани службеници или структури кои очекуваат лојалност.⁴⁷ Испитаниците истакнаа дека е полесно да се градат односи и да се соработува со вработените на пониско ниво во државните институции отколку со функционерите на повисоко ниво кои се занимаваат со политика.⁴⁸ Понатаму, беше забележано дека невладините организации кои обезбедуваат услуги имаат подобар однос со владата отколку оние што вршат надзор, додека според исказите на младинските центри тие имаат најдобри односи со различните институции. Интересно е и да се забележи дека кога се зголемува притисокот на јавноста врз владините политики, владите имаат тенденција да стапуваат во контакт и да подобруваат соработката со ГО.⁴⁹

Новинарите на Западен Балкан работат во сè поопасно опкружување. Погоре, демонстрација за ослободување на истражувачкиот новинар Томислав Кежаровски од затвор, во Скопје, Северна Македонија. © Роберт Атанасовски (Robert Atanasovski)/AFP via Getty Images

Слобода на изразување на медиумите

Истражувачките новинари и независните медиумски организации се суштински дел од граѓанското општество и играат клучна улога во расветлувањето на организираниот криминал и подигањето на свеста кај јавноста. Сепак, објективното известување е тешко, бидејќи медиумите честопати се поврзани со политички партии, а новинарите понекогаш практикуваат автоцензура поради значителните безбедносни ризици за нив и нивните семејства. „Во земја каде што убиваат новинари, тешко е да се зборува за слобода на медиумите“, вели новинар од Црна Гора.⁵⁰ Новинар од Бања Лука, Босна и Херцеговина, не сакаше лично да се сретне со тимот на ГИ-ТОК, бидејќи секојдневно добива закани.⁵¹

Иако имало само неколку случаи на граѓански организации директно загрозувани од организираниот криминал,⁵² ситуацијата не е таква за многу новинари. На пример, во ноември 2020 година, непознати сторители го вандализираа влезот во зградата во која живеат Динко Грухоњиќ, главен уредник на Здружението на независни новинари од Војводина и неговото семејство, цртајќи графити на омраза и национална нетрпеливост.⁵³ Во друг инцидент во 2020 година новинарката Ана Лалиќ од порталот за вести Нова.рс (исто така во Војводина, Србија) беше привремено ставена во притвор затоа што ги истражуваше условите во болницата во Нови Сад за време на почетокот на пандемијата на КОВИД-19.⁵⁴

Владите во целиот регион ги ограничуваат медиумите и слободата на изразување. Постојат различни примери, како што е пакетот закони против клеветата во Албанија, кој,

доколку биде усвоен од парламентот, ќе ги регулира онлајн медиумите.⁵⁵ Во Србија, владата ја засили контролата врз дистрибуцијата на информации од почетокот на пандемијата на КОВИД-19,⁵⁶ а новинарите беа мета на вербални напади од официјални лица и провадници медиуми.⁵⁷ Повеќе од 120 напади врз новинари се забележани од пет од шесте земји од Западен Балкан од почетокот на 2020 година.⁵⁸ Во Северна Македонија, владата создаде регистар на онлајн медиуми за да избере кои медиуми ќе добиваат дозволи за работа за време на полицискиот час наметнат како дел од одговорот на КОВИД-19 и ќе добиваат пристап до прес-конференции.⁵⁹ Во Босна и Херцеговина, обвинителството објави дека е започната истрага за мотивите на новинарите кои објавуваат негативни информации за нивната работа.⁶⁰ Владите, исто така, го ограничуваат пристапот до информации за новинарите, прогласувајќи ги за доверливи.

Сепак, постои еден помал број комерцијални медиуми кои продолжуваат да известуваат за организираниот криминал и корупцијата во регионот. Исто така, постојат неколку медиумски организации кои не само што работат на важни теми од истражувачкото новинарство, туку и ги поддржуваат и обучуваат младите новинари. Забележителни примери на меѓурегионални иницијативи се Балканската мрежа за истражувачко известување⁶¹ и Проектот за известување за организиран криминал и корупција (ОЦЦРП/ОССРП).⁶² КРИК, со седиште во Белград и член на ОЦЦРП/ОССРП, е една од ретките граѓански организации од регионот што целосно се фокусира на организираниот криминал и корупцијата.

И покрај тоа што недостатокот на соработка меѓу ГО ги попречува нивните колективни напори, кризата со КОВИД-19 ја зголеми соработката меѓу различните иницијативи. На сликата погоре е Младинскиот центар „Да им помогнеме на децата“ во Босна и Херцеговина. © Pomozimo Djeci

За жал, соработката меѓу ГО или меѓу НВО, медиумите и академската заедница е на ниско ниво. На пример, ретки се граѓанските организации кои продолжуваат да ги истражуваат случаите разоткриени од истражувачки новинари или да следат ги следат предметите пред суд откако ќе појават во медиумите.⁶³ И покрај нивното знаење за локалниот контекст и заедницата, ГО обично не се консултира за време на академските теренски истражувачки активности, а мрежите помеѓу академските институции и НВО се ретки. И покрај нивните познавања на локалниот контекст и заедницата, ГО вообичаено не се консултирани во текот на академските теренски истражувања, додека мрежите меѓу академската заедница и НВО се ретки.

Беше забележан недостаток на солидарност меѓу граѓанските организации, па дури и конкуренција околу ограничените ресурси, со јасна несразмерност меѓу граѓанските организации во поголемите урбани области и оние во помалите градови. Кога соработката постои, често служи за други цели: Претставници на граѓански организации од Србија, на пример, објаснија дека тие понекогаш претпочитаат да не работат со организации со седиште во заедницата, но сепак „соработуваат со нив за да добијат конкурентска предност или да постигнат подобар резултат во апликациите за грант“.⁶⁴

Донаторите од неодамна почнаа да даваат средства на меѓународни организации (преку нивните локални поглавја) за да управуваат со проекти кои претходно ги покриваа граѓански организации со седиште во регионот. Меѓународните донатори исто така имаат тенденција да поддржуваат поголеми и етаблирани граѓански

организации. Како резултат на тоа, овие организации можат да привлечат најголемо внимание и поискусен персонал, што ги става во подобра позиција да добијат идни договори. Ова доведува до архетипот „успех за успешните“, кој ја продлабочува нееднаквоста во секторот. Понатаму, донаторите бараат од организациите засновани на капитал да формираат мрежи, па дури и да станат мини-донатори на локалните, помали граѓански организации. Иако овој процес понекогаш бил единствен начин за опстојување на многу такви помали организации, исто така довел до проширување на јазот меѓу малите и големите организации, бидејќи односот повеќе не е партнерство, туку наликува на однос меѓу донатор и корисник. Покрај тоа, големите организации се оптоварени со дополнителна администрација.⁶⁵

И покрај овие проблеми, сепак постојат соработка и солидарност во време на криза. „Во суштина ние (граѓанското општество) најдобро функционираме кога сме под притисок. Токму тогаш ми станува јасно колку знаење и сила постојат во граѓанскиот сектор. Штета што нема повеќе синергија, искреност и подобри врски меѓу нас“, објасни претставник на ГО од Црна Гора.⁶⁶ Претставниците на граѓанските организации од Северна Македонија исто така се пофалија со добри професионални односи меѓу граѓанските организации и со владините институции за време на мигрантската криза од 2015 година.⁶⁷

Се чини дека во последно време, како што се стеснува просторот за граѓанското општество низ целиот регион и се зголемуваат нападите врз критичките гласови и граѓанските организации, граѓанското општество и медиумите повторно се зближуваат.

▲ Шверцувањето на нелегални стоки останува сериозен проблем ширум регионот. © Елвис Баруккиќ (Elvis Barukcic)/AFP via Getty Images

ПРОЦЕНКА НА ЛОКАЛНИТЕ ТРЕНДОВИ НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ ОД ПЕРСПЕКТИВА НА ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО

Пред подетално да ја разгледаме улогата на граѓанското општество во зајакнувањето на отпорноста кон организираниот криминал, корисно би било да разгледаме како организираниот криминал се манифестира во заедниците и како заедниците го доживуваат проблемот. На ваков начин, може да стекнеме подобар увид во тоа зошто и како може да се зајакне отпорноста. И покрај тоа што организираниот криминал е значаен проблем на Западен Балкан, интервјуата извршени во текот на ова истражување открија дека ГО кои работат во регионот имаат ограничена експертиза во анализата и решавањето на проблемот. Зачудувачки, неколку соговорници кои се занимаваа со прашања поврзани со нелегалните економии не го разбираа значењето на терминот „организиран криминал“ или тврдеа дека таа појава не е присутна во нивните заедници. Дури во текот на понатамошната дискусија и со помош на примери, успеаја да го препознаат обемот и влијанието на проблемот врз општеството. Наспроти нив, други испитаници покажаа длабинско познавање на проблемот во нивниот локален контекст, но слабо разбирање за тоа на кој начин феноменот е поврзан со поширок екосистем на криминал во земјата или регионот, или начините како може да се пристапи на решавање на проблемот.

Многу од граѓанските организации интервјуирани за овој проект се наоѓаат во таканаречените жаришта на организиран криминал – локации што се наоѓаат на стратешки географски позиции за нелегална трговија, како што се раскрсници, граници или главни градови, или во области на социо-економска ранливост што ги прави привлечни за криминалните групи.⁶⁸ Опсервациите на некои претставници на граѓанските организации

ја одразуваат географијата на криминалот во регионот. На пример, испитаниците со седиште во Саранда во јужна Албанија ја спомнаа трговијата со луѓе како еден од нивните главни проблеми; друг испитаник од Валона, Албанија, го спомна незаконско одгледување канабис; додека претставници на ГО од Струга во Северна Македонија, областа Карачево во Косово и Сапна во Босна и Херцеговина го потенцираат шверцот во нивните погранични региони.

Жариштата честопати се места каде се пренесува, пакува, па дури и произведува дрога. Нелегалната трговија со дрога (канабис, кокаин, хероин и синтетички дроги) и понатаму е една од најпрофитабилните криминални активности во регионот и фактор на привлекување за оние кои се револтирани од економските перспективи во формалната економија.

Сепак, се чини дека Западен Балкан повеќе не е „само транзитен регион“, туку дека се зголемува и локалната потрошувачка на дрога. Како што објасни еден претставник на ГО од Струга, Северна Македонија: „До пред неколку години, овој регион [југозападниот дел на земјата] беше само транзитна област, но денес дрогата е широко распространета и лесно достапна за секого. Зависносите дрога, особено кај младите, е зголемена, но на властите повеќе им одговара да замижат пред проблемот“.⁶⁹ Слични беа и коментарите упатени до истражувачкиот тим на ГИ-ТОК во други градови во регионот од Нови Сад во Србија, до Мостар во Босна и Херцеговина, како и Камза во Албанија.

Истражувањата за организираниот криминал на Западен Балкан имаат тенденција да се фокусираат на макро ниво т.е. на криминални пазари и групи и политичката економија на организираниот криминал. Од друга страна, претставниците на ГО интервјуирани за овој извештај беа позагрижени за локалните проблеми, имено еколошкиот криминал, изнудувањето и лихварите, експлоатацијата на труд, хулиганството, перењето пари во градежната индустрија и, пред сè, корупцијата. Особено беа загрижени за влијанието на овие злосторства врз безбедноста на нивните заедници и нивната работа. Еден испитаник истакна дека „да се плеткаш во такви прашања во земја во која нема систем за да те заштити како граѓанин може да биде опасно по живот“.⁷⁰ Испитаниците во помалите заедници изразија загриженост околу зголемувањето на отвореното насилство, убиствата на улица и киднапирањата. Тие зборуваа за клима на страв, за тоа како многу убиства остануваат нерешени и како „понекогаш полицијата дури се плаши да ги именува криминалците убиени во тепачките на бандите“.⁷¹

Во следните делови прегледот ги истакнува главните прашања поврзани со организираниот криминал кои предизвикуваат загриженост кај граѓанските организации кои учествуваа во дискусиите и беа интервјуирани за овој извештај.

Еколошки криминал

Еколошкиот криминал, вклучително и незаконската сеча, криволовството и корупцијата поврзана со природните ресурси, се чини дека предизвикува особена загриженост во многу заедници. Еколошките граѓански организации во Албанија изјавија дека се соочуваат со највисоко досегашно ниво во криминалот со диви животни, како што е криволовството во последните години, затоа што станало попрофитабилно (на пример, поради високите цени на балканскиот рис).⁷² Усвојувањето на владиниот мораториум против криволовството во Албанија во 2014 година не го запре проблемот, туку само доведе до повлекување на полицијата која претходно ја следеше ситуацијата.⁷³ Во Северна Македонија, граѓанското општество известува за широко распространети активности за незаконска сеча, кои се движат од локални криминални групи кои прават ситни штети, до криминални здруженија кои работат во тесна соработка со полицијата и локалните политичари.⁷⁴ Еден претставник на ГО објасни дека приходите од сечата се користат делумно за финансирање на изборни кампањи.⁷⁵

Многу од ГО се лоцирани во жаришта на организиран криминал.

Трговијата со луѓе е особено честа во граничните региони, особено на сексуални работници. На сликата е прикажана демонстрација против насилството врз сексуалните работници во Скопје, Северна Македонија
© Роберт Атанасовски (Robert Atanasovski)/AFP via Getty Images

Трудова експлоатација, вклучително и сексуална работа

Трудовата експлоатација се чини дека е вообичаена во голем број фабрики во Северна Македонија и Албанија (особено во текстилната индустрија), при што работниците се принудени да враќаат половина од платата на компанијата, па им остануваат помалку од 150 евра месечно.⁷⁶ Неколку граѓански организации во регионот работат и со жени жртви на трговија со луѓе (особено сексуални работници). Овој вид криминал е особено чест во пограничните области. Исто така

се пријавува дека децата присилени на питачење се сексуално експлоатирани доколку не соберат доволно пари.⁷⁷ Извештаите од Црна Гора сугерираат дека поголем број жени биле принудени да се занимаваат со проституција од почетокот на пандемијата на КОВИД-19.⁷⁸ Слично на тоа, во мај 2020 година, 16 лица беа уапсени во Бјељина, Босна и Херцеговина, за проституција на локални жени (и од соседните земји), како и трговија со дрога и огнено оружје.⁷⁹

Изнуда и лихварство

Многу бизниси и организации во заедниците и понатаму се соочуваат со изнуда и лихвари, проблеми кои станаа добро познати по распадот на Југославија и падот на комунизмот во Албанија. Во Скадар, Албанија, од малите бизниси се очекува да платат околу 3 000 албански леки (25 евра) месечно за „заштита“.⁸⁰ Во Северна Македонија, испитаниците кажуваат дека „локални шерифи“ изнудуваат пари од „секој бизнис што нема политичка заштита“⁸¹, додека о Босна и Херцеговина позната криминална банда активна во

Мостар и Требиње е прочуена поради рекетарството што го врши.⁸² Неодамнешна студија во Ниш, Србија, покажа дека околу 6% од испитаниците имале лично искуство со лихвари, додека 41% имале посреден контакт преку пријатели или роднини.⁸³ Многумина од оние кои ги раскажаа своите искуства, исто така споделија дека доживеале физичко насилство или добиле вербални закани. Не побарале помош од релевантните власти, туку наместо тоа побарале помош од локалните граѓански организации.⁸⁴

Хулиганството и младинските банди во регионот претставуваат ризик за јавната безбедност, при што членовите на хулиганските групи понекогаш се поврзани со организираниот криминал © Klub Masa

Хулиганство и младински банди

Локалните банди поврзани со организираниот криминал контролираат различни делови на градот во многу заедници. На пример, во Лауш, населба близу Бања Лука во Босна и Херцеговина, селаните треба да плаќаат „такса“ за да преминат на територијата на соседната населба.⁸⁵ Криминалните групи честопати се поврзуваат со фудбалски хулигани, политичари и контроверзни бизнисмени. Од јануари до септември 2020 година, во Мостар биле забележани над 10 хулигански инциденти, во кои била нанесена значителна материјална штета и повредени биле повеќе граѓани.⁸⁶ Локалните жители објаснуваат дека кога локалните фудбалски клубови (од различните страни на Мостар) играат едни против други, луѓето си остануваат дома за да не се најдат на среде метежот.⁸⁷ Овие инциденти честопати се придружени со распространување на националистичка и десничарска пропаганда, што ретко се гони.

Многу групи ги регрутираат своите членови меѓу младите, особено оние кои патуваат од руралните

области до средните училишта во градот. Членовите на хулиганските групи понекогаш се поврзани и со организираниот криминал, а новорегутираните лица прво се воведуваат во трговијата со канабис, се учат како да бидат џепчи и да вршат мали грабежи, а покасно се занимаваат со рекет, лихварство и трговија со дрога.⁸⁸

Во Србија, повеќето луѓе осудени за насилно однесување на спортски настани или јавни собири се рецидивисти кои се претходно осудувани за напад, кражба, убиство, злоупотреба на животни или недозволено производство, држење или тргување со оружје или дрога.⁸⁹ Исто така, постојат наводи за младинци кои се обидуваат да започнат нови криминални групи за да ги контролираат локалните активности за трговија со дрога или се приклучуваат кон хулиганските групи лоцирани во Белград т.е. локални „ултраши“.⁹⁰

Перење пари и урбана мафија

Инвестициите во градежништво и недвижнините имаат долга историја на апсорбирање на нелегални пари на Западен Балкан, имајќи предвид дека индустријата е истовремено и важна и слабо регулирана.⁹¹ Големите станбени комплекси се градат на парцели каде што со децении имало мали семејни куќи, понекогаш со

ангажирање работници без законски дозволи за работа или по многу ниска цена.⁹² Заедниците изразија револт не само заради практиката, туку и заради тоа што градежниот бум ретко резултира со достапни станови за локалното население, ниту пак генерира раст на формалната економија.

Всушност, економскиот развој на Западен Балкан стагнира во последниве години, со високи стапки на невработеност, особено кај младите. Просечните плати и понатаму ниски, но сепак цените на недвижностите се зголемуваат.⁹³ На крајот на 2019 година, просечната цена на стан во Тирана, Албанија, достигнала до околу 1.000 евра за метар квадратен.⁹⁴ Цените на недвижнините

во Охрид, Северна Македонија, исто така, постојано растат во текот на изминатите години и неодамна дури ги надминаа цените во главниот град Скопје.⁹⁵ Покрај тоа, една неодамнешна студија од Србија покажа дека повеќе од 84% од сите недвижности биле продадени за готовина во периодот од јануари до мај 2020 година.⁹⁶

Корупција

Екосистемот на криминал расте на оние места каде што постои тесна врска помеѓу бизнисот, криминалот и властите. Најголем дел од претставниците на ГО интервјуирани за време на ова истражување ги идентификуваа широко распространетата корупција во нивните заедници, лошото функционирање на институциите и апатијата кај јавната администрација на сите нивоа, како значителни проблеми. Маглата на неказливоста честопати се поврзана со други нелегални активности, како што се перење пари во градежништвото или злоупотребата на природните ресурси. Според Фондациите отворено општество, на Западен Балкан се трошат просечно 7 милијарди евра годишно за јавни набавки, од кои 2 милијарди евра (приближно 30%) исчезнуваат поради корупција.⁹⁷ Се смета дека политичките партии, локалната полиција и обвинителите честопати се селективни во пристапот против криминалните групи.

Неколку граѓански организации во регионот се ангажирани во следење на процесите на јавни набавки на општините. Испитаниците низ сите заедници во Северна Македонија спомнаа дека е јавна тајна дека по еден стан во секој новоизграден комплекс треба да се додели на главниот советник на градоначалникот за да се добие градежна дозвола.⁹⁸ Во Косово беа опишани неколку примери на градба што се изведувала без дозволи, вклучително и во општините Пеќ и Истог; дел од нив во моментот се изведени пред суд поради наводните врски помеѓу бизнисите и јавните службеници.⁹⁹ „Транспарентност“ Србија, која внимателно ја следи набавката на медицински производи и здравствена опрема поврзана со кризата КОВИД-19, изрази загриженост во врска со прикривањето на договорите во Србија.¹⁰⁰ Од почетокот на одговорот кон КОВИД-19 и вонредната состојба во

Босна и Херцеговина, беа издадени или испреговарани над 410 договори за јавни набавки без соодветно известување.¹⁰¹

Постои сеприсутно чувство дека корупцијата е дел од системот. „Така стојат работите“, објаснува претставник на ГО од Босна и Херцеговина.¹⁰² „Се чини дека корупцијата е толку вкоренета во системот што дури некој и да се спротивстави на корупцијата или организираниот криминал на високо ниво, оние на врвот секогаш ќе бидат заштитени од системот“,¹⁰³ вели друг од Косово.

Дури и граѓанските организации понекогаш се поврзани со коруптивни практики. На пример, таканареченото „Меѓународен сојуз“, хуманитарна невладина организација во Северна Македонија, неодамна беше под истрага за измама.¹⁰⁴ Покрај тоа, во тек се неколку истраги против даночно затајување на директори на ГО низ целиот регион, на пример во Црна Гора¹⁰⁵, а исто така и во Босна и Херцеговина.¹⁰⁶ Случаите на корупција во кои се вмешани граѓански организации го нарушуваат интегритетот на целиот сектор и довербата на јавноста во граѓанските организации.¹⁰⁷

Невозможно е со овој извештај да се процени севкупното влијание на екосистемот на криминал, но примерите истакнати овде покажуваат дека ефектите се опипливи на сите нивоа. Слабиот економски развој, перењето пари, корупцијата, широко распространетата неформална економија, а сега и пандемијата на КОВИД-19 ја зголемија нееднаквоста, втурнувајќи повеќе луѓе во емиграција или вклучување во криминални активности. „Еден од најголемите проблеми во нашето општество е што е толку лесно да се стане дел од криминалот и/или корупцијата. Ја гледате тортата и сакате и вие едно парче“.¹⁰⁸

ЗАЈАКНУВАЊЕ НА ЧИНТЕЛИТЕ НА ОТПОРНОСТ

Долгорочната и структурна штета предизвикана од организираниот криминал и криминалното владеење на Западен Балкан бара холистички одговор, меѓу другото и од граѓанското општество. Актерите од граѓанското општество стануваат особено важни кога одговорите на државата се неефикасни, па дури и го овозможуваат и го влошуваат проблемот. Во вакви околности кои сами по себе претставуваат предизвик, граѓанските организации имаат важна улога во зајакнувањето на отпорноста во нивните заедници и треба заеднички да настапат.¹⁰⁹

Пристапот на отпорност на заедницата подразбира свест за тоа како различните форми на организиран криминал се дел од локалната култура и како влијаат врз локалните животи. Исто така, клучно е да се идентификуваат ранливостите и ризиците со кои се соочуваат заедниците, да се потенцираат факторите што на заедниците им овозможуваат да се спротивстават на неповолностите, и да се зајакнат клучните чинители и структури.¹¹⁰ Отпорноста на заедницата може да биде трансформативен процес на зајакнување на капацитетот на луѓето и заедниците за ефикасно спречување, одговор и закрепнување од шоките и стресовите на сеprisутното криминално владеење.¹¹¹

Силните граѓански одговори кон организираниот криминал и корупцијата историски не се вообичаени за Западен Балкан. Иако повеќето актери од граѓанското општество во регионот страшно се залагаат за своите заедници и се посветени на придонесот кон нивниот развој, на многу од нив немаат доволен капацитет, знаење и искуство за спротивставување на организираниот криминал на кохерентен начин и во рамките на криминализираните системи. Граѓанските организации често се чувствуваат осамено во соочувањето со заканата предизвикана од организираниот криминал. Организациите базирани во заедницата, особено во помалите градови и села каде што чинителите на

Свеста за тоа како организираниот криминал е дел од локалната култура и како влијае врз животите во заедницата е од витално значење.

отпорноста се малубројни, се чувствуваат изложено и честопати не сакаат да ја изразат својата загриженост. Многу од нив не се дел од националните, регионалните или меѓународните мрежи и се ранливи на притисоците на локалните самоуправи или криминалните групи. Безбедносните ризици се високи, додека вниманието од донаторите е на ниско ниво. Покрај тоа, многумина имаат чувство на беспомошност, доживувајќи го предизвикот како преголем. Во интервјуата провејуваа жалби дека „тоа е како да се бориме против ветерници“¹¹², а постоеше и чувство на фатализам „дека не може ништо да се стори за да се промени статус-квото, тоа е дел од системот“.¹¹³ Друг испитаник рече: „Ако сакате да промените нешто, не трошете си го времето со граѓанско општество, одете во политика“.¹¹⁴

Тешко е, а понекогаш и не е препорачливо, локалните граѓански организации директно да се соочат со предизвикот на организираниот криминал. На крајот на краиштата, тоа е сепак работа на полицијата. Сепак, со оглед на тоа што организираниот криминал се

шири онаму каде што постои ранливост, граѓанските организации можат да помогнат да се направи контратежа на ранливоста со зајакнување на локалната отпорност. Ова подразбира работа со младински групи, справување со проблемот на користење на дрога, пост-затворска реинтеграција, антикорупциски заложби, справување со еколошкиот криминал, работа со маргинализирани групи и одговор на насилство врз жените. Овие прашања не само што се важни сами по себе, туку исто така можат да помогнат да се намали подложноста кон организираниот криминал.

Потребно е време за да се изгради една заедница, да се создаде отпорност кај заедницата и да се направи промена. На пример, првата ГО во Бјељина, Босна и Херцеговина, беше основана пред речиси 20 години, со цел да работи со зголемениот број на Роми што се населуваа во областа. Денес има 13 активни организации, со сè поголема волонтерска база, и работи на подигнување на свеста за проблемите во заедницата, а нивната работа веќе дава резултати.¹¹⁵

Моќта на друштвените медиуми

Друштвените медиуми станаа моќна алатка за ангажирање на младите. Некои од младите луѓе на Западен Балкан се ги привлекува кичестиот начин на живот на славните личности што го гледаат на објавите на друштвените мрежи. На пример, рапер чии стихови се однесуваат на трговија со канабис и го величаат животот во криминал, има 1,6 милиони следбеници на Инстаграм. Во Босна и Херцеговина, профилите на неколку познати криминалци или луѓе блиски до криминални групи привлекуваат повеќе од 500 000 следбеници.¹¹⁶ „Станува модерно да се биде криминалец“, искоментира активист од Приедор во Босна и Херцеговина.¹¹⁷

ГО низ целиот регион ја препознаваат моќта на друштвените медиуми. Многу од нив го користат Фејсбук како нивна примарна алатка за комуникација во своите заедници, а и Инстаграм исто така се користи сè повеќе, иако бројот на следбеници е мал. Во Србија, сепак, дури и кога ќе се соберат бројките на сите граѓански организации кои работат против организираниот криминал и корупција, тие имаат само околу 500 000 следбеници – повеќе од еден милион помалку од дотичниот рапер. Во Црна Гора, ГО имаат помалку од 100 000 следбеници. Во Бања Лука, Босна и Херцеговина, новинар кој има добар однос со заедницата достигнува до 55 000 следбеници преку социјалните мрежи.¹¹⁸

Младите луѓе ги привлекува криминалната култура преку друштвените медиуми. © Snowyns/Dreamstime.com

Секоја заедница има различен пристап кон спротивставувањето на видот на организираниот криминал и корупција од кои е погодена. Но, во секој случај, успешни активности се оние кои се креативно прилагодени на локалната заедница и ја вклучуваат заедницата во сите нивоа на процесот. Оние кои се фокусираат не само на она против кое се залага заедницата (како што е организираниот криминал, корупцијата и политичкиот клиентелизам), туку и она за што заедницата се залага (вклучително и теми како што се интегритет, транспарентност, отчетност и добро владеење). Нивните активности може да подразбираат културни настани, дебати, клубови и отворени дискусии со широк спектар на засегнати страни, како и еколошки проекти кои конкретно се фокусираат на одржливоста на заедницата и нејзината околина. Одредени почетни точки кои се покажале како успешни во сите земји на ЗБ6:

- **Младински организации:** Младинските центри и нивниот персонал обично уживаат почит во општествата и честопати се поддржани и од структурите на локалната самоуправа. Овие организации можат позитивно да влијаат на животот на младите, бидејќи нудат простор каде може да се поминува времето и можат да ги тргнат децата од улиците. Ова им го отежнува регрутирањето нови членови на бандите, а исто така обезбедува алтернативни перспективи за оние кои веќе биле вклучени во организираниот криминал или кои пораснале во криминално опкружување.¹¹⁹ Спортот и рекреацијата исто така ги зајакнуваат младите и ги ставаат во контакт со лица на кои може да угледаат.

Многу испитаници исто така ја истакнаа важноста на работа со млади луѓе за да се предизвикаат и променат наративите од минатото и да се подигне свеста околу организираниот криминал и меѓуетничките односи. Другите организации се фокусираат на работа со малолетни корисници на дрога и поранешни осуденици, кои се под ризик да бидат повторно регрутирани од криминални организации.¹²⁰ Во некои земји се организираат таканаречени младински недели, за време на кои се промовираат вредностите на заедницата преку отворени дискусии и дебати, настани на отворено и активности за одржливост (на пример, чистење на јавни простори).¹²¹

- **Социјални претпријатија:** Концептот на социјални претпријатија е релативно нов на Западен Балкан. Обично се состои од два елемента: комерцијален елемент, како што се кафуле, хостел или друг бизнис што создава приходи и социјален елемент кој се фокусира на благосостојбата на заедницата. Таквите претпријатија градат важна врска помеѓу приватниот и граѓанскиот сектор, на персоналот и волонтерите им овозможуваат работно искуство и создаваат можности да го направат претпријатието финансиски поодржливо. Сепак, националната правна рамка може да го усложни формирањето и работењето на социјалните претпријатија, на пример ако наметне претпријатијата организирани на таков начин да плаќаат дополнителни даноци во споредба со редовните бизниси.¹²²

Во Србија, социјално претпријатие во Нови Сад добива средства од компанијата за транспорт и превоз,¹²³ а во Албанија некои граѓански организации добиваат средства од кафулиња, градинки или плаќања за други услуги. Таму, ангажманот на ниво на заедница е поврзан со поддршка на ниво на заедница. Проектот C.A.U.S.E во Албанија заслужува да биде посебно истакнат: тој се спроведува на имотот конфискуван од организираниот криминал и на тој начин помага да се покажат придобивките од легалната економија, а во истовремено се спротивставува на организираниот криминал.¹²⁴

- **Даватели на услуги:** Многу граѓански организации во регионот обезбедуваат важни услуги, како на жртви на организиран криминал (на пр. разни форми на телефонски линии и засолништа), така и на поранешните сторители (на пример, во форма на пост-казнена помош). Реинтеграцијата, вклучително и на оние кои служеле затвор странство, и понатаму е предизвик затоа што е тешко да се смират очекувањата на

Отпорноста на заедницата го зајакнува капацитетот на заедниците за делотворно спречување, одговор и закрепнување од сеприсутното криминално владеење

*Мрежите на
ГО помагаат
да се изгради
солидарност и
да се подобри
базата на знаење,
на на тој начин
да се зголеми
и влијанието
на граѓанското
општество.*

лица кои ги привлекувал животен стил на брзо збогатување, стигматизацијата и ограничените можности на формалната економија.

Пристапните центри за корисници на дрога можат да помогнат да се ограничи штетата и да се обезбедат важни услуги за поддршка. На пример, во Србија и Црна Гора, мрежа на канцеларии ги поддржува корисниците со широк спектар на услуги, почнувајќи од дистрибуција на шприцеви до психолошка поддршка и бесплатни лекарски консултации. Преку оваа мрежа се нудат и едукативни програми и кампањи за подигање на свеста.¹²⁵

- **Локалните медиуми и истражувачки организации:** Локалните медиумски организации се составен дел од одговорот на заедницата против организираниот криминал и корупцијата, бидејќи го зголемуваат пристапот до информации на оваа тема. ГО кои се занимаваат со организиран криминал честопати зависат од информации добиени од отворени извори, но за да ги попречи таквите извори, владата ги напаѓа медиумите. Многу медиумски организации не само што ја зголемуваат свеста за организираниот криминал и корупција, туку исто така обезбедуваат платформа за дебата во заедницата и ги обучуваат младите новинари на новите истражувачки методи, вклучително и за финансиски истраги или следење на судски постапки.¹²⁶

Претставниците на ГО кои беа консултирани за овој извештај критички промислуваа како да се подобри отпорноста ширум Западен Балкан и за активностите што можат да придонесат за нивната работа во заедницата. Како прв чекор, ја забележаа важноста за воспоставување национална (па дури и регионална) база на податоци за идентификување на постојните и потенцијалните донатори и локалните колеги кои работат на слични прашања. Исто така ја истакнаа важноста за градење посилни и поодржливи мрежи меѓу актерите на граѓанското општество и на национално и на регионално ниво, како и на стратешките партнерства со други сектори.

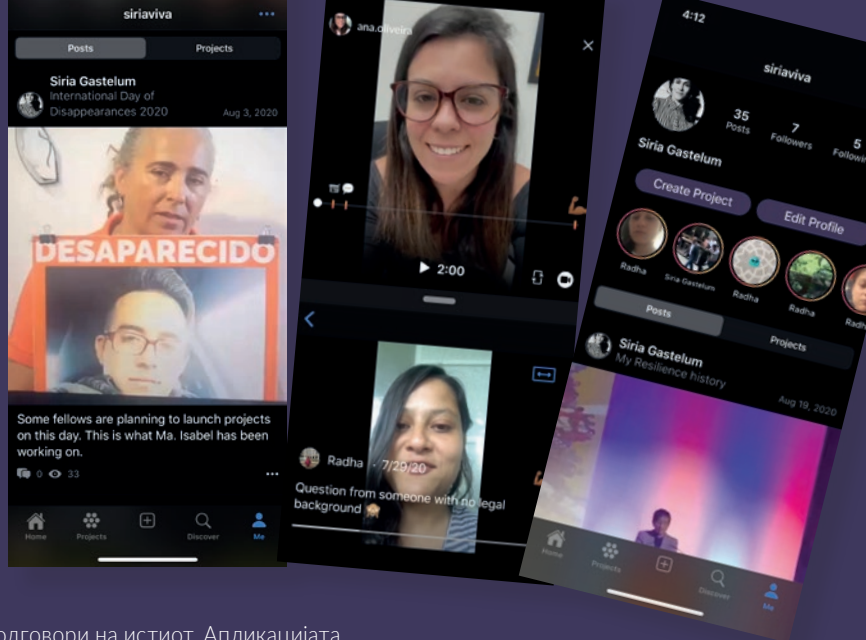
Испитаниците забележаа дека постои значителен простор за поголема соработка со приватниот сектор на Западен Балкан, кој честопати е погоден од криминал и корупција (на пример, преку изнуда или перење пари), но сепак нема традиција да работи со ГО. Ваквите партнерства не само што би помогнале да се диверзифицира приходот на граѓанските организации, туку исто така би им овозможиле на партнерите да споделат искуства и да работат заедно на справување со заедничката закана.

Важноста на мрежите на граѓанското општество не е толку за да се постигне консензус, туку за да постои платформа каде што ќе можат да се споделуваат идеи и искуства поврзани со заедничките цели.¹²⁷ од мрежата на организации-истомисленички исто така би можело да произлезе и поголемо чувство на солидарност и безбедност. Понатаму, доколку граѓанското општество сака да го зголеми своето влијание, мора да ги подигне напорните на повисоко ниво. Во моментот, само неколку мрежи на ГО се осврнуваат на проблемот со организираниот криминал и корупцијата, а и оние што го работат тоа честопати се врзани за проект. Како резултат на тоа, кога ќе заврши некој проект, завршува и работата на мрежата. Мрежите меѓу граѓанските организации – без разлика дали се на локално или централно ниво – помагаат да се изгради солидарност и да се подобри базата на знаење и така да се зголеми влијанието на граѓанското општество. Во овој контекст, треба да се споменат и Коалицијата Преуговор (фокус на поглавјата 23 и 24 од пристапувањето кон ЕУ)¹²⁸ и Коалицијата за надзор на јавните финансии (која се фокусира на набавки)¹²⁹ во Србија. Мрежите помеѓу сите делови на граѓанското општество (т.е. невладини организации, медиуми, академската заедница, верски институции и синдикати) треба да се поттикнуваат и на национално и на регионално ниво. Понатаму на патот, од клучно значење ќе биде локалните чинители на отпорност исто така да се поврзат и со своите глобални партнери.

Градење глобална мрежа на отпорни чинители

Во 2020 година, ГИ-ТОК ја пилотираше ВИВА (VIVA), безбедна друштвена платформа што ги поврзува иницијативите за отпорност на заедницата од целиот свет. Тоа е апликација што се базира на видео, каде проектите во заедницата можат да прикачуваат стории од терен, на тој начин документирајќи го влијанието на организираниот криминал во погодените заедници, но, уште поважно, и нивните одговори на истиот. Апликацијата овозможува градење на капацитети и социјално учење меѓу чинителите на отпорноста, кои исто така можат заеднички да ги координираат активностите.

Со цел поврзување на локалните граѓански организации со партнери надвор од регионот, ГИ-ТОК во моментот работи на проширување на функционалноста на ВИВА (VIVA) за да им овозможи на своите корисници да се поврзуваат со глобалните мрежи и креаторите на политики, како и со глобалната мрежа на ГИ-ТОК со повеќе од 500 експерти посветена на барање нови и иновативни стратегии и одговори кон организираниот криминал.

Апликацијата ВИВА (VIVA) на ГИ-ТОК се стреми да ги спои иницијативите за отпорност на заедниците од целиот свет.

Вмрежувањето, исто така, ја зајакнува позицијата на граѓанското општество кај владата. Сите интервјуирани претставници на граѓанското општество се согласија дека мора да постои простор за соработка и со локалните и со националните власти и дека граѓанските организации треба да бидат вклучени во сите фази на справувањето со организираниот криминал и корупцијата, имено спречување, откривање и санкционирање. Создавањето на подобри мрежи со органите на прогонот, исто така беше забележано како од особено значење. Сепак, испитаниците исто така истакнаа дека ваквите партнерства треба да растат органски и не треба да бидат наметнати од надворешни (меѓународни) чинители.

Градењето мрежи, зголемувањето на активностите за споделување на знаење меѓу граѓанските организации, создавањето солидарност меѓу стратешките чинители и градење на широки сојузи се клучните услови за градење отпорност против организираниот криминал и корупцијата во Западен Балкан. Сепак, учесниците, исто така, нагласија дека промената на културата на неказливост е суштински чекор за да им се покаже на луѓето, особено на младите, дека вмешаноста во криминал носи сериозни последици. Ниските казни за кривични дела не само што се неефикасни како механизам против повторување на делата, туку и ги обесхрабруваат активистите во обидите да се спротивстават на борбата против организираниот криминал и корупцијата.

За време на дискусиите исто така беше нагласена важноста на младинското образование. Во многу училишта на Западен Балкан, наставните програми не содржат дискусии за организираниот криминал и корупција, па дури ни етика. Важно е деца уште од мали нозе да научат што е криминал и зошто е штетен за општеството. Еден од учениците истакна: „Мислат дека сликањето графити на школските сидови е криминал, но садењето канабис е во ред.“¹³⁰ Наставниците, родителите и лидерите во заедниците можат да им помогнат на младите да развијат самодоверба и самопочит за да ја зајакнат сопствената отпорност против нелегалните активности.

▲
Потребни се
покоординирани напори на
граѓанското општество за
да се промовира одржлив
развој и добро владеење
на Западен Балкан. Погоре,
демонстранти во Србија.
© Milos Miskov/Anadolu Agency/
Getty Images

ЗАКЛУЧОК И ПАТОТ НАПРЕД

Искуствата на ГИ-ТОК на соработка со чинителите во заедницата насекаде низ светот покажуваат дека поединците и групите во заедницата имаат способност да ги надградат своите индивидуални и колективни капацитети за да одговорат и да закрепнат од организираниот криминал. Овој извештај покажува дека храбрите и посветени ГО низ Западен Балкан го прават истото, но добро би им дошла понатамошна поддршка за да помогнат во зајакнувањето на отпорноста на заедниците.

Во многу делови на регионот, постои системски недостаток на координација и солидарност меѓу граѓанските организации и нема средства за повторување и споделување на успехите и добрите практики. Познавањето на локалните трендови и клучните прашања околу организираниот криминал и корупцијата е ограничено и често пристрасно. Покрај тоа, граѓанското општество понекогаш нема свест за врските помеѓу организираниот криминал и основните прашања за социјална заштита и развој, што создава структурна бариера во градењето отпорност против организираниот криминал.

Пандемијата на КОВИД-19 и владините одговори што следеа, како ограничувањата на социјалните собири и наметнувањето полициски час, значително го попречија ангажманот на граѓанското општество во заедницата во време кога беше многу потребен, особено за поддршка на најранливите. Многу претставници на граѓански организации, вклучително и дел од оние кои придонесоа за оваа студија, се разболеа и не можеа да ја извршуваат својата работа. Другите премина на користење на онлајн платформи, но одсивот од нивните целни групи бише слаб. Неколку организации за заштита на жртви не успеале да се справат со напливот на барања за консултации доставени преку е-пошта или телефон. Вкупното влијание на пандемијата на КОВИД-19 врз општествениот развој и економските перспективи допрва треба да се утврди, но веќе е јасно дека ќе има зголемена потреба токму од таков тип на работа како оној опишани во овој извештај за зајакнување на отпорноста против организираниот криминал во опкружувањето пост-КОВИД.

На националните дијалози за отпорност во средината на ноември 2020 и меѓурегионалниот дијалог во средината на декември, учениците формулираа стратегија во шест точки за тоа што да се прави понатаму.

1. Прашањето за организираниот криминал и корупцијата треба да се приближи до заедницата, темите поврзани со него треба да се демистифицираат и неговото влијание треба да се објасни на разбирлив начин. Иако просторот за граѓанското општество се стеснува, граѓанското општество треба да ја продолжи својата работа не само со идентификување на организираниот криминал и корупција, туку и со подигање на колективната свест за проблемите што произлегуваат од нив и нивното влијание. За таа цел, граѓанското општество треба да биде креативно во користењето алатки како што се друштвените медиуми за промовирање на интегритет, транспарентност, отчетност и добро владеење.
2. Организираниот криминал не само што ги погодува локалните заедници, туку и се протега и на регионалниот и глобалниот простор. Бидејќи заедничкото работење го прави граѓанското општество посилно, мрежите треба да се засноваат на стратешки партнерства изградени меѓу заедниците, земјите, секторите и нивоата на власт. Овие мрежи треба дополнително да се зајакнат и да станат поодржливи за да се оптимизира влијанието на работата што ја вршат. Различните делови од граѓанското општество – т.е. медиумите, тинк-тенк организациите, граѓанските организации во заедницата, организациите што се давател на услуги и академската заедница – треба да најдат начин да соработуваат, да се потпираат на меѓусебната експертиза и да се надоврзуваат на претходно завршената работа. Исто така, треба да се истражат можностите за заеднички интереси и можни почетни точки за поврзување со приватниот сектор.
3. Граѓанските организации треба да најдат рамнотежа помеѓу конструктивните критики на владите со цел да ги повикаат на одговорност, и отвореноста за соработка со истите тие влади за да доведат до промена. Меѓународните актери може да дејствуваат како мост. Каналите за дијалог меѓу граѓанските организации и владите треба да останат отворени, колку тоа и да се чини понекогаш тешко.
4. Меѓународните донатори треба да имаат поголем осет за предизвиците со кои се соочуваат граѓанските организации, особено помалите организации лоцирани надвор од големите градови. На пример, треба да бидат потранспарентни во нивните повици за апликација, подобро да ги разберат локалните услови (вклучително и ограничениот капацитет за администрација на проектот, ограничени јазични вештини и нискиот капацитет на апсорпција) и да обезбедат поддршка што ќе се базира на потребите. Донаторите треба да го земат предвид подолгорочното грантирање, кое ќе помогне да се подобри одржливоста и да се зајакне отпорноста, како и граѓанското општество да се вклучи во текот на целиот циклус на проектот (од изработка до реализација). Конечно, донаторите треба да ги поддржуваат граѓанските организации за време на спроведувањето на проектите поврзани со борбата против организираниот криминал и корупцијата за да покажат солидарност и да ги зголемат ризиците и политичките трошоци за оние кои вршат притисоци врз граѓанските организации.

5. ГО треба појасно да ги формулираат и комуницираат своите пораки за да го обликуваат дискурсот околу организираниот криминал и треба да се присутни во секојдневниот живот на заедниците за да го оптимизираат сопствениот досег. Тие треба да водат давајќи пример, да бидат граѓани за пример во своите заедници и да се стремат да ја направат сферата на граѓанското општество попривлечна.
6. ГО треба да иницираат прекршочни или кривични постапки пред соодветните државни органи во случаите кога истражувачките новинари разоткриваат приказна, поткрепена со релевантни докази за криминал и корупција. Напорите на граѓанските организации да ја подигнат свеста околу последиците од корупцијата, без оглед на обемот, можат да помогнат да се спречи перцепцијата на неказниност.

Како заклучок, овој извештај претставува вовед во значајната улога на граѓанското општество во зајакнувањето на отпорност против организираниот криминал и корупција во регионот на Западен Балкан. Одејќи напред, потребно е подобро разбирање на локалните форми на организиран криминал и корупција и нивното влијание врз заедницата, како и покоординирана акција од страна на чинителите од граѓанското општество. За да се промовира одржлив развој, добро владеење и регионална соработка низ земјите од Западен Балкан, носителите на промена кои можат да извршат позитивно да влијание врз моделите на управување, како на локално, така и на национално ниво, треба да се гласни и да ја зголемат свеста за проблемите. Иако ГО во регионот се соочуваат со многу предизвици, солидарноста и вмрежувањето можат да им помогнат заедно да станат посилни.

БЕЛЕШКИ

- 1 Земјите од ЗБ6 ги опфаќаат Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора Северна Македонија и Србија. Референците кон Косово низ извештајот се без предрасуда кон позициите за статусот и се во согласност со Резолуцијата 1244/1999 на Советот за безбедност на ОН и Мислењето на МСП за Декларација за независност на Косово
- 2 Ian Tennant, What is resilience? Global Initiative Against Transnational Organized Crime, p. 7; The Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Resilience in Sinaloa: Community Responses to Organized Crime, August 2017, <https://globalinitiative.net/analysis/resilience-in-sinaloa/>.
- 3 Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Resilience in Sinaloa: Community Responses to Organized Crime, August 2017, p. 6, <https://globalinitiative.net/analysis/resilience-in-sinaloa/>.
- 4 За повеќе информации за Фондот за отпорноста, ве молиме посетете ја: www.globalinitiative.net/resiliencefund. Исто така, ве упатуваме кон: Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Rolling back criminal governance. The first year of the Resilience Fund, <https://resiliencefund.globalinitiative.net/the-first-year/>.
- 5 Канцеларија за дроги и криминал на Обединетите Нации, Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал на ОН, <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>.
- 6 Ian Tennant, What is resilience?, Global Initiative Against Transnational Organized Crime, p. 3.
- 7 Глобална иницијатива против транснационалниот организиран криминал, „Жаришта на организиран криминал на Западен Балкан. Локални ранливости во регионални контекст“, мај 2019 година, стр 30, <https://globalinitiative.net/analysis/oc-western-balkans/>.
- 8 Идентификуваната организација е КРИК (<https://www.krik.rs/en/>).
- 9 Sandra Maksimovic, Stojanović and Kmezić: Serbian government uses legal mechanisms to intimidate CSOs and journalists, 31 July 2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/07/31/stojanovic-and-kmezc-serbian-government-uses-legal-mechanisms-to-intimidate-csos-and-journalists/>.
- 10 Samir Kajosevic, Adopted laws trigger new fears for media freedom in Montenegro, 28 July 2017, <https://balkaninsight.com/2020/07/28/adopted-laws-trigger-new-fears-for-media-freedom-in-montenegro/>.
- 11 Gordana Knezevic, Macedonian witch hunt targets George Soros, Radio Free Europe, 19 January 2017, <https://www.rferl.org/a/george-soros-macedonia-witch-hunt/28243738.html>.
- 12 Civicus, Journalists continue to face physical and verbal attacks, 30 June 2020, <https://monitor.civicus.org/updates/2020/06/30/journalists-continue-face-physical-and-verbal-attacks/>; Civicus, PM condemned for negative rhetoric against media, attempts to shut down TV station, 3 July 2020, <https://monitor.civicus.org/updates/2020/07/03/pm-condemned-negative-rhetoric-against-media-attempts-shut-down-tv-station/>; Civicus, Inconsistent police responses to protests; female journalist receives death threats, 16 October 2020, <https://monitor.civicus.org/updates/2020/10/16/inconsistent-police-responses-protests-female-journalist-receives-death-threats/>.
- 13 United States Agency for International Development, 2019 Civil Society Organization Sustainability Index: For Central and Eastern Europe and Eurasia, 23rd edition, October 2020, page 8f, <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-csosi-2019-report-europe-eurasia.pdf>.
- 14 Ова се базира на повратни информации од интервјуата и анализа на соодветните закони во земјите на ЗБ6, вклучително (а) Албанија: Закон за непрофитни организации (бр. 8788, 78 / 83,1); (б) Босна и Херцеговина: Закон за здруженија и фондации (бр. 32/01, 42/03, 63/08, 76/11 и 94/16); (в) Косово: Закон за слобода на здружување во невладини организации (бр. 06 / L-043); (г) Црна Гора: Закон за невладини организации (бр. 39/2011 и 37/2017); (д) Северна Македонија: Закон за здруженија и фондации (бр. 52/2010, 135/2011 и 55/2016); (е) Србија: Закон за здруженија (бр. 51/2009, 99/2011 и 44/2018).
- 15 Закон за спречување на перење пари и антитероризам (бр. 9917) од 19.05.2008 година и последователен закон (бр. 10 391) од 03.03.2011 година, како и закон 33/2019 за измените и дополнувањата од законот број 9917.
- 16 Увиди од интервјуа со претставници на ГО спроведени во Албанија и Босна и Херцеговина во октомври 2020 година.
- 17 Интервју со претставник на граѓанското општество во Белград, Србија, октомври 2020.
- 18 Ia vlen të theksohet se shifrat e raportuara këtu u siguruan nga regjistrat kombëtarë, por të dhënat në dispozicion shpesh nuk rifreskohen. Edhe aty ku ekzistojnë shifra zyrtare, ato i referohen të gjitha llojeve të shoqatave, duke përfshirë edhe klube sportive, fondacione arti, etj. Organizatat informale nuk llogariten nga statistikata qeveritare. Është gjithashtu e rëndësishme të theksohet se regjistrimi i OSHC-ve nuk është i detyrueshëm në të gjitha vendet (si në Serbi, ku numri i OSHC-ve ka shumë mundësi të jetë më i lartë).

- 19 Интервју со претставник на граѓанското општество во Бихаќ, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година.
- 20 Агенција за поддршка на граѓанското општество, база на податоци на регистрирани НВО, <http://www.amshc.gov.al/web/ojff/>.
- 21 Анализата е заснована на резултатите на процес на темелно мапирање спроведен од септември до ноември 2020 година, како дел од овој проект.
- 22 Се чини дека Србија е исклучок, со оглед на тоа што 63% од ГО се претежно финансирани од приход добиен од продадени добра, производи, услуги и членарини, а само 15% од организациите добиваат средства од меѓународни донатори, вклучително и ЕУ. Види: IPSOS Strategic Marketing and Dubravka Velat, CSO sector in Serbia in 2019: Assessment of the situation in the civil society organisation sector in Serbia, Representative Office of HELVETAS Swiss Intercooperation SRB, 2019, pp. 14–15, 82, https://act.org.rs/wp-content/uploads/2020/01/CSO-Sector-in-Serbia-2019_Full-study_FINAL.pdf.
- 23 Partners for Albania, Monitoring Matrix on Enabling Environment for Civil Society Development, 2019 Report, p. 16, <https://partnersalbania.org/publication/monitoring-matrix-on-enabling-environment-for-civil-society-development-country-report-for-albania-2/>.
- 24 Испитаниците исто така изразија загриженост околу тоа што донаторите претпочитаат да работат со организации со кои веќе претходно соработувале, и ограничените можности за аплицирање на помалите организации (кои немале искуство со меѓународна соработка).
- 25 Испитаник во кантонот Уна-Сана, Босна и Херцеговина, објасни дека е речиси невозможно да се добијат средства за проекти што не се поврзани со мигранти. Интервју со претставник на граѓанското општество од кантонот Уна-Сана, октомври 2020.
- 26 Изјава на националниот дијалог за отпорност во Белград, Србија, на 13 ноември 2020 година.
- 27 Интервју со претставник на граѓанското општество од Митровица, Косово, октомври 2020 година.
- 28 Интервју со новинар во Подгорица, Црна Гора, октомври 2020.
- 29 Интервју со претставник на граѓанското општество во Штип, Северна Македонија, октомври 2020.
- 30 Интервју со претставник на граѓанското општество во Белград, Србија, октомври 2020 година.
- 31 Ова ги опфаќа и меѓународните и локалните донатори.
- 32 Би било разумно да се претпостави дека ова исто така влијае врз квалитетот на нивната работа. Изјава од националниот дијалог за отпорност во Подгорица, Црна Гора, на 19 ноември, 2020 година.
- 33 Испитаник од Мостар објасни: „Во текот на мојата претходна работа како вратар на ноќен клуб стекнав важно искуство и увид во локалните трендови и организирани криминални групи“. Интервју со претставник на граѓанското општество од Мостар, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година.
- 34 Претставник на граѓанското општество објасни дека „[платите] не се лоши, па дури и на ниво на оние во јавниот сектор бидејќи се движат меѓу 400 и 800 евра“. Интервју со претставник на граѓанското општество во Приштина, Косово, октомври 2020.
- 35 Srdan Puhalo and Stefan Vukojević, Kako građani Bosne i Hercegovine opažaju nevladin sektor? Friedrich-Ebert-Stiftung, 2015, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/12387.pdf>; Prism Research, Socio-economic perceptions of young people in Bosnia and Herzegovina, European Union and United Nations Development Programme, May/June 2017, https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/en/home/library/publications/young-people-in-bih-share-their-socio-economic-perceptions-and-e.html.
- 36 Интервјуа со претставници на граѓанското општество ширум регионот, октомври 2020 година.
- 37 Изјавено на националниот дијалог за отпорност во Тирана, Албанија, 16 ноември 2020 година.
- 38 Објава на општинскиот центар, Кантон Сарајево, <http://centar.ba/novost/16297/ponistava-se-javni-poziv-organizacijama-civilnog-drustva-za-predaju-projekata>.
- 39 Dren Puka, Index Kosovar Civil Society 2018, Kosovar Civil Society Foundation, p. 35, <https://www.kcsfoundation.org/wp-content/uploads/2018/12/Kosovar-Civil-Society-Index-2018.pdf>.
- 40 Забележано било зголемување од 33% на 42% од 2011 до 2019 година. Види: IPSOS Strategic Marketing and Dubravka Velat, CSO sector in Serbia in 2019: Assessment of the situation in the civil society organisation sector in Serbia, Representative Office of HELVETAS Swiss Intercooperation SRB, 2019, p. 82, https://act.org.rs/wp-content/uploads/2020/01/CSO-Sector-in-Serbia-2019_Full-study_FINAL.pdf.
- 41 For example, see: Sandra Cvetkovic, Opština Gračanica dodelila skoro 300.000 evra za 'bliske' NVO, 2 December 2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/op%C5%A1tinagra%C4%8Danica-dodelila-skoro-300-000-evra-za-bliske-nvo/30980309.html>.
- 42 Интервју со претставник на граѓанското општество во Белград, Србија, октомври 2020 година.
- 43 Изјавено на националниот дијалог за отпорност во Белград, Србија, 13 ноември, 2020 година.
- 44 „Не се смета дека се независни, туку дека прават она што ќе им кажат донаторите“, интервју со активист од Бања Лука, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година.
- 45 Интервју со претставник на граѓанското општество во Белград, Србија, октомври 2020 година.
- 46 На пример, пријавени се голем број контроверзии во врска со Агенцијата за поддршка на граѓанското општество во Албанија и создавањето на Советодавно тело на Советот на министри на БиХ за соработка со невладини организации, основано на почетокот на декември 2020 година.
- 47 Интервју со претставник на граѓанското општество во Прилеп, Северна Македонија, октомври 2020 година.
- 48 Интервју со претставник на граѓанското општество во Белград, Србија, октомври 2020 година.
- 49 Интервју со претставник на граѓанското општество во Белград, Србија, октомври 2020 година.
- 50 Изјава на новинар во Подгорица, Црна Гора, 20 јуни 2019 година во: Kristina Amerhauser, How can civil society counter organized crime in the Western Balkans? Global Initiative Against Transnational Organized Crime,

- October 2019, p. 8, <https://globalinitiative.net/analysis/civil-society-western-balkans/>.
- 51 Интервју со новинар во Бања Лука, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година.
 - 52 Секако, постојат, исклучоци. На пример, во Теарце, Северна Македонија, ГО се соочуваше со напади претежно на ЛГБТ настани. ГО кои работат со странски волонтери добиваат реакција затоа што понекогаш се сметаат за „шпиони кои работат за странски амбасади“. Интервју со претставник на граѓанското општество во Теарце, Северна Македонија, октомври 2020 година. Во Велика Кладуша, Босна и Херцеговина, активистка честопати е мета на националистички напади поради нејзината работа со мигранти. Интервју со претставник на граѓанското општество во Велика Кладуша, октомври 2020 година.
 - 53 Independent Journalists' Association of Vojvodina, NDNV: *Grafiti mržnje na zgradi urednika VOICE-a*, 24 November 2020, <http://www.ndnv.org/2020/11/24/ndnv-grafiti-mrznje-na-zgradi-urednika-voice-a/>.
 - 54 Council of Europe, Journalist Ana Lalic detained overnight after reporting on conditions in hospital, 1 April 2020, https://www.coe.int/en/web/media-freedom/detail-alert?p_id=sojdashboard_WAR_coesojportlet&p_p_lifecycle=2&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-1&p_p_col_pos=1&p_p_col_count=2&sojdashboard_WAR_coesojportlet_alertPK=64107979&sojdashboard_WAR_coesojportlet_cmd=get_pdf_one.
 - 55 International Press Institute, Concern as Albania looks to push ahead with controversial 'anti-defamation law', 16 September 2020, <https://ipi.media/concern-as-albania-looks-to-push-ahead-with-controversial-anti-defamation-law/>.
 - 56 European Western Balkans, Media freedom shrinks in Southeast Europe due to COVID-19 crisis, 8 May 2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/08/media-freedom-shrinks-in-southeast-europe-due-to-covid-19-crisis/>.
 - 57 Council of Europe, Hands off press freedom: Attacks on media in Europe must not become a new normal, March 2020, p. 48, <https://rm.coe.int/annual-report-en-final-23-april-2020/16809e39dd>.
 - 58 Оваа проценка се базира на различните бројки објавени на <https://safejournalists.net/>. Бројката ги исклучува инцидентите од Албанија.
 - 59 Sinisa Jakov Marusic, North Macedonia accused of dodging media scrutiny in crisis, Balkan Investigative Reporting Network, 14 April 2020, <https://balkaninsight.com/2020/04/14/north-macedonia-accused-of-dodging-media-scrutiny-in-crisis/>.
 - 60 US Embassy in Bosnia and Herzegovina, *Izveštaj o stanju ljudskih prava u 2019. Godini Bosna i Hercegovina*, https://ba.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/270/HRR_2019.pdf.
 - 61 За повеќе информации, види: <https://birn.eu.com/>.
 - 62 За повеќе информации, види: <https://www.occrp.org/en>.
 - 63 Изјава дадена на националниот дијалог за отпорност, во Белград, Србија, 13 ноември 2020 година.
 - 64 Интервју со претставник на граѓанското општество во Белград, Србија, октомври 2020 година.
 - 65 Интервју со претставник на граѓанското општество во Белград, Србија, октомври 2020 година.
 - 66 Интервју со претставник на граѓанското општество во Подгорица, Црна Гора, октомври 2020 година.
 - 67 Изјава дадена во текот на националниот дијалог за отпорност во Скопје, Северна Македонија 17 ноември 2020.
 - 68 Глобална иницијатива против транснационалниот организиран криминал, „Жаришта на организиран криминал на Западен Балкан. Локални ранливости во регионални контекст“, мај 2019 година, страница 7, <https://globalinitiative.net/analysis/oc-western-balkans/>.
 - 69 Интервју со претставник на граѓанското општество во Струга, Северна Македонија, октомври 2020 година. Претставниците на граѓанското општество во Албанија, Босна и Херцеговина и Србија дадоа слични забелешки.
 - 70 Интервју со претставник на граѓанското општество во Северна Македонија, октомври 2020 година.
 - 71 Интервју со претставник на граѓанското општество во Скадар, Албанија, октомври 2020 година.
 - 72 Интервју со претставник на граѓанското општество кој работи на еколошки прашања, Албанија, октомври 2020; интервју со теренски контакти на Организацијата за заштита и зачувување на природната средина во Албанија, октомври 2020 година.
 - 73 I Интервју со претставник на граѓанското општество што работи на прашања околу животната средина, во Албанија, октомври 2020 година. За мораториумот, види: Law 7/2014 available at https://turizmi.gov.al/wp-content/uploads/2018/05/Ligj_7_2014_30.01.2014-Per-shpalljen-e-moratoriumit-te-gjuetise-ne-Republiken-e-Shqiperise.pdf.
 - 74 Интервју со претставник на граѓанското општество од Скопје, кој има спроведено истражување на темата, ноември 2020 година.
 - 75 Ибид.
 - 76 Интервју со претставник на граѓанското општество во Камза, Албанија, октомври 2020.
 - 77 Интервју со претставник на граѓанското општество во Северно Косово, септември 2020 година.
 - 78 Biljana Matijašević, *Kad muž prodaje tijelo žene*, <https://dncg.me/aktuelnosti-2/426-kad-muz-prodaje-tijelo-zene>.
 - 79 Интервју со претставник на граѓанското општество во Бјелина, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година; РТС, *Tijana Ajfon među privedenima u akciji u Bijeljini*, 18 May 2020, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/3968334/tijana-ajfon-hapsenje-bijeljina.html>.
 - 80 Интервју со претставник на граѓанското општество во Скадар, Албанија, октомври 2020 година.
 - 81 Интервјуа спроведени во Прилеп, Кичево, Струга и Велес (Северна Македонија), во октомври 2020 година.
 - 82 Интервју со претставник на федералното Министерство за внатрешни работи, Босна и Херцеговина, ноември 2020 година.
 - 83 Centar za razvoj građanskog društva PROTEKTA, *Rezultati istraživanja stavova građana Niša na temu Zelenašenja*, December 2020. Спровеле интервјуа со 500 лица што живеат во Ниш од октомври до декември 2020.
 - 84 Ибид.

- 85 Интервју со претставник на граѓанското општество од Бања Лука, Босна и Херцеговина, преку е-пошта, ноември, 2020 година.
- 86 Интервју со претставник на граѓанското општество од Мостар, Босна и Херцеговина, септември, 2020 година.
- 87 Интервју со претставник на граѓанското општество од Мостар, Босна и Херцеговина, преку е-пошта, декември, 2020 година
- 88 Интервју со претставник на граѓанското општество од Бања Лука, Босна и Херцеговина, преку е-пошта, ноември 2020 година; интервју со претставник на граѓанското општество од Казин, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година. Исто така види: *Nezavisne novine, Uhapšeni u akciji "Fejs" predati Tužilaštvu*, 1 September 2020, <https://www.nezavisne.com/novosti/hronika/Uhapšeni-u-akciji-Fejs-predati-Tužilaštvu/618996>.
- 89 Ivana Jeremić, *Nasilje i sport: nekad i sad*, Belgrade Centre for Security Policy, 2019, <https://bezbednost.org/publikacija/nasilje-i-sport-nekad-i-sad-2/>.
- 90 Интервју со претставник на граѓанското општество од Невесиње, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година.
- 91 Тјуздеј Реитано и Кристина Амерхаузер, „Нелегални финансиски текови во Албанија, Косово и Северна Македонија, клучни причинители и моментални трендови“, август 2020 година, стр. 27, <https://globalinitiative.net/analysis/iffs-western-balkans/>.
- 92 Интервју со претставник на граѓанското општество во Кичево, Северна Македонија, октомври 2020 година
- 93 Тјуздеј Реитано и Кристина Амерхаузер, „Нелегални финансиски текови во Албанија, Косово и Северна Македонија, клучни причинители и моментални трендови“, август 2020 година, <https://globalinitiative.net/analysis/iffs-western-balkans/>.
- 94 Information received upon request. Interviews with real estate agents, September 2019, in Tirana; Input report from money-laundering expert in Albania; Monitor.al, *Çmimet e apartamenteve në Tiranë janë rritur me 66% nga 2005-a*, 21 February 2020, <https://www.monitor.al/cmimet-e-apartamenteve-netirane-jane-rritur-me-66-nga-2005-a-2/>.
- 95 КАТАСТАР, Професионални корисници „Регистар на цени и закупнина на недвижен имот“, <https://www.katastar.gov.mk/>; Еднособен стан во Кичево чини 10 000 евра, истиот во Охрид е 40 000 евра, Факултети, 12 јануари 2017 година, https://www.fakulteti.mk/news/17-01-12/ednosoben_stan_vo_kichevo_chini_10_000_evra_istiot_vo_ohrid_e_40_000_evra.
- 96 Во 2019 година, повеќе од 70% од становите биле купени со готовина, останатите преку банкарски заеми; Jasna Petrović Stojanović, *Purchase of apartments for cash under the scrutiny of tax inspectors*, 26 June 2020, <http://www.politika.rs/sr/clanak/457171/Kupovina-stanova-zagotovinu-pod-lupom-poreskih-inspektora>.
- 97 DAN, *Sistem javnih nabavki prate brojne nezakonitosti, ali ne i kažnjavanje odgovornih*, 18 December 2019, <https://www.dan.co.me/?nivo=3&rubrika=Drustvo&clanak=726115&datum=2019-12-18>.
- 98 Интервју со претставник на граѓанското општество во Северна Македонија, октомври 2020 година.
- 99 Интервју со претставник на граѓанското општество во Пеќ, преку е-пошта, ноември 2020 година
- 100 Transparency Serbia, *Illegal concealment of medical procurement documents*, without date, <https://transparentnost.org.rs/index.php/en/110-english/naslovna/11565-illegal-concealment-of-medical-procurement-documents>.
- 101 Dzenana Halimovic, *Virus korupcije u BiH*, 30 May 2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/korupcija-bih-korona-virus-nabavke/30637590.html>.
- 102 Изјава на претставник на граѓанското општество на националниот дијалог за отпорност во Сараево, Босна и Херцеговина, 12 ноември 2020 година.
- 103 Изјава на претставник на граѓанското општество на националниот дијалог за отпорноста во Косово, 18 ноември, 202 година, преку платформа за онлајн средби.
- 104 Силвана Кочовска, *Судењето на Бојан Јовановски – Почнува случајот на „Меѓународниот сојуз“ на Боки-13*, 1 јули 2020 година <https://mia.mk/trial-in-bojan-jovanovski-boki-13-s-international-association-case-begins/?lang=en>.
- 105 Danas, *Krivična prijava protiv direktora NVO IN4S zbog utaje poreza*, 15 July 2020, <https://www.danas.rs/svet/krivicna-prijava-protiv-direktora-nvo-in4s-zbog-utaje-poreza/>.
- 106 RTVBN, *Krivična prijava protiv Stefana Karganovića*, 5 April 2016, <https://www.rtvbn.com/380782/MUP-podnio-krivicnu-prijavu-protiv-Karganovica-zbog-utaje-poreza>.
- 107 Ова беше особено истакнато во текот на интервју со претставник на граѓанското општество во Брчко, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година.
- 108 Интервју со претставник на граѓанското општество од кантонот Уна-Сана, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година.
- 109 Ian Tennant, *What is resilience?*, Global Initiative Against Transnational Organized Crime, p. 13.
- 110 Global Initiative Against Transnational Organized Crime, *Resilience in Sinaloa: Community Responses to Organized Crime*, August 2017, p. 5, <https://globalinitiative.net/analysis/resilience-in-sinaloa/>.
- 111 Capstone Global Security Track, *Building community resilience: lessons learned for countering organized crime*, forthcoming.
- 112 Изјава на претставник на граѓанското општество на националниот дијалог за отпорност во Скопје, Северна Македонија, на 17 ноември 2020.
- 113 Интервју со активист во Бања Лука, Босна и Херцеговина, октомври 2020
- 114 Интервју со претставник на граѓанското општество во Приштина, Косово, октомври 2020 година.
- 115 Изјава дадена на националниот дијалог за отпорност во Сараево, Босна и Херцеговина, на 12 ноември 2020 година.
- 116 Овие искази се базираат на анализа на содржината на неколку добро познати инстаграм-профили во регионот.
- 117 Интервју со претставник на граѓанското општество во Приедор, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година
- 118 Интервју со претставник на граѓанското општество во Бања Лука, Босна и Херцеговина, октомври 2020 година

- 119 Според едно интервју со претставник на граѓанското општество во Албанија, октомври 2020 година, локалните граѓански организации понекогаш се соочуваат со дилема: кога малите граѓански организации соработуваат со заедницата, тие понекогаш соработуваат и со луѓе од криминално потекло или семејства. Ова го покренало поконкретно младински организации кои исто така им посакуваат добредојде на младите од семејствата вмешани во организиран криминал. Вработувањето на луѓе кои се занимаваат со криминални активности во јавни институции на таков начин ги прави ваквите ГО поизложени и ги прави колаборационисти.
- 120 Изјава на претставник на граѓанското општество во Подгорица, Црна Гора, 20 ноември 2020 година.
- 121 Интервју со претставник на граѓанското општество во Митровица, Косово, октомври 2020 година.
- 122 Интервју со претставник на граѓанското општество во Албанија, октомври 2020 година
- 123 Интервју со претставник на граѓанското општество во Нови Сад, Србија, октомври 2020 година; Повеќе информации за проектот се достапни на <https://www.facebook.com/restarthomeservice/>.
- 124 Иако проектите кои користат средства заплени од организиран криминал претставуваат различни можности за ГО, многу организации се соочуваат со тешкотии во спроведувањето на овој пристап. Успешните приказни од Италија се сметаат за добри примери; Partners Albania for Change and Development, C.A.U.S.E. – Confiscated Assets Used For Social Experimentation Project, 2020, <http://partnersalbania.org/programs/c-a-u-s-e-confiscated-assets-used-for-social-experimentation-project/>.
- 125 Интервју со претставник на граѓанското општество во Подгорица, Црна Гора и Нови Сад, Србија, октомври 2020 година.
- 126 На пример, види Младиинфо: <http://www.mladiinfo.net/>.
- 127 Изјава на новинар на националниот дијалог за отпорност во Подгорица, Црна Гора, на 19 ноември 2020 година.
- 128 Интервју со претставник на граѓанското општество во Белград, Србија, октомври 2020 година. Види и: Preugovor Coalition at <http://www.preugovor.org/rs/Naslovna>.
- 129 За повеќе информации за Коалицијата за надзор на јавни финансии види: <http://nadzor.org.rs/>.
- 130 Изјава дадена на националниот дијалог за отпорност во Тирана, Албанија, 16 ноември 2020 година.

GLOBAL INITIATIVE

AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

ЗА ГЛОБАЛНАТА ИНИЦИЈАТИВА

Глобалната иницијатива против транснационалниот организиран криминал е глобална мрежа со над 500 експерти ширум светот. Глобалната иницијатива обезбедува платформа со цел промовирање поширока дебата и иновативни пристапи како градиво за инклузивна глобална стратегија против организираниот криминал.

www.globalinitiative.net